

HÖGSKOLAN
DALARNA

Examensarbete 2 för ämneslärarprogrammet gymnasieskolan

Avancerad nivå

Kan religionsundervisningen skapa broar mellan människor?

Gymnasielevs syn på religionskunskapsämnets mening i skolan och undervisningen i det

**"Could religious education create bridges between people" Upper
secondary students view on the meaning of religious education and
the teachings in it**

Författare: Nadia Kadora
Handledare: Björn Falkevall
Examinator: Gull Törnégren
Ämne: Religionsvetenskap
Kurs: Religionsvetenskap IV inklusive examensarbete 2
för ämneslärarexamen
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum: 2019-01-18

Högskolan Dalarna
791 88 Falun
Sweden
Tel 023-77 80 00

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Högskolan Dalarna – SE-791 88 Falun – Tel 023-77 80 00

Abstract:

The overall aim of this study is divided into two parts, firstly to analyze the view of four Swedish upper secondary school students on what the meaning with religious education in Sweden should be. Secondly, to analyze how these four students experience their education in religion and compare it with their teachers view on the meaning of religious education and how she conducts the teaching. It is an empirical study and the results are based on semistructural interviews made individually with each participant. The analytical approach is a hermeneutic analysis with interpretation as the main focus.

The findings and the result of the study indicates that the Swedish students view the religious education as an important subject to understand and explore their own worldviews, other peoples views, traditions and differences. The students and the teacher have similar thoughts on what the meaning with religious education should be, but in practise the students lack an inside perspective of religions, a meeting with people who identify themselves as religious. The teacher however does not include this in her education, nor does she speak of this during the interviews.

The results also show that the Swedish students thoughts about religious education is very similar to what previous research has shown is lacking in the Swedish education in religion. In summary, both the students and previous research points out that the inside perspective in religious education is very important to be able to reach the goals of the curriculum in the subject, which include a development of understanding different religions and people.

Keywords: student perspective, religion, didactics, religious education, inside perspective, learning about, learning from

Nyckelord: elevperspektiv, religionsdidaktik, religionsundervisning, inifrånperspektiv, att lära om, att lära av

Innehåll

Inledning	5
Syfte och frågeställningar	7
Bakgrund och tidigare forskning	8
Elevcentrerad pedagogik	8
Att lära om eller lära av religioner	9
Teoretiska utgångspunkter	11
Utvecklande elevcentrerad religionsdidaktik- John Rudge och Tolkande religionsdidaktik – Robert Jackson	11
Metod och material	13
Hantverksskicklighet	14
Urval och tillvägagångssätt	15
Analysmetod - Hermeneutisk förståelse	16
Forskningsetiska övervägande	17
Resultat	18
Vad är meningen med religionskunskapsämnet enligt dig – intervju med Malin	18
Hur upplever du religionskunskapsämnet i skolan och undervisningen i det? – intervju med Malin	19
Vad är meningen med religionskunskapsämnet - intervju med eleverna	21
Hur religionskunskapsundervisningen upplevs i skolan – intervju med eleverna	22
Analys	26
Vad är meningen med religionskunskapsämnet	26
Läraren Malin - meningen med ämnet	26
Eleverna - Meningen med ämnet	28
Jämförande analys - Hur religionskunskapsundervisningen upplevs av undervisande läraren och eleverna	29
Diskussion	32
Metoddiskussion	32
Elevperspektiv och inifrånperspektiv i undervisningen	34
Hur religionsundervisningen upplevs av undervisande lärare och eleverna	35
Kan ämnesplanens syfte i religionskunskapsämnet uppnås?	36
Fortsatt forskning och sammanfattning	39
Förslag till fortsatt forskning	39
Sammanfattning	39
Referenser	41
Bilagor	43
Bilaga 1 – Intervjuguide	43
Bilaga 2 – Informationsbrev	44

Inledning

Jag ser på religionskunskapsämnet som ett verktyg för lärare och elever att arbeta med. Ett verktyg för att skapa en förståelse och få kunskap om vår värld, vårt samhälle och alla människor. Mångkulturalitet och mångfald är idag en verklighet i många länder och framförallt i Sverige. Den ökade mångfalden gör att vi behöver skapa en djupare förståelse för olika kulturer, tillhörigheter och bakgrunder. Det är samhällsfrågor som är aktuella och som jag menar bör vara i fokus i ett ämne som religionskunskap. Även läroplanen uttrycker att den svenska undervisningen ska skapa en förståelse för människor ur olika perspektiv och att vi ska ge eleverna möjligheten att skapa en förståelse för ett samhälle som präglas av mångfald.¹

Tolkningen av vad meningen med skolämnet religionskunskap bör vara varierar. Vissa forskare menar att ämnet bör förmedla ett utifrånperspektiv och fokusera på att undervisningen ska lära om religion, alltså att hålla sig till faktakunskaper och inte öka förståelse för den levda religionen.² Medan andra menar att den levda religionen, inifrånperspektivet bör få en större plats. Där elever ska lära sig om religioner genom att förstå vad den innebär för de praktiserande.³ Något som många forskare dock är överens om och som läroplanen utgår ifrån är i alla fall att undervisningen borde utgå från eleverna, från deras perspektiv, bakgrund och idéer. Till exempel står det i läroplanen att ”skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart”,⁴ och att ”undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov”.⁵ Men det är något som problematiseras i verkligheten och som leder till att undervisningen inte blir elevcentrerad och därmed icke inkluderande.⁶

Jag menar att religionskunskapslärare står inför många utmaningar för att uppnå det delvisa syftet med religionsundervisningen. Som är utgångspunkten från eleverna samt att förmedla respekt, tolerans och förståelse för våra medmänniskor. Även de svenska forskarna, Kittelmann Flensner, Karlsson, Halvarsson Britton samt Holmqvist Lidh förmedlar samma oro i sina respektive studier.⁷ Dels kan en hävda att läroplanen är skriven på ett sätt som möjliggör olika tolkningar och därmed uppfattas olika. Det kan även upplevas som en utmaning för en lärare att bemöta de olika elevperspektiven i ett klassrum som domineras av flera olika perspektiv. Utöver detta har ämnet få undervisningstimmar i skolan. Religionskunskapsämnet har möjligheten att skapa en förståelse och öka kunskapen om människor i världen, öka våra kunskaper och medvetenhet om respekt och tolerans samt vår livsvärld och värderingar. Men jag menar att det inte är oförklarligt att ämnet inte uppnår dess syfte då det inte finns möjligheter att ingående uppnå och realisera detta på så få timmar som ämnet ges i skolan. Med det sagt bör det uppmärksammas att flera ämnen givetvis har utmaningar. Men religionsämnet menar jag skiljer sig från andra ämnen dels för att ämnets innehåll relaterar till personliga och individuella upplevelser, samt kan man uppnå en förståelse både för ens egna samt andra människors livsvärld. Dels även för att ämnet

¹ Skolverket, 2011 s. 137

² Se t.ex. Andrew Wrights kritiska religionspedagogik, Wright 2000

³ Se bl.a. Robert Jacksons tolkande religionspedagogik, Jackson 2000, Kittelmann Flensner 2015

⁴ Skolverket, 2011 s. 5, 137

⁵ Skolverket, 2011 s. 6

⁶ Halvarsson Britton, 2014 s. 179-180, Kittelmann Flensner, 2015 s. 261-263 och Karlsson, 2015 s. 133-135

⁷ Halvarsson Britton, 2014, Holmqvist Lidg, 2016, Karlsson, 2015 och Kittelmann Flensner, 2015

är en 50 poängs kurs, vilket innebär få undervisningstimmar i jämförelse med t.ex. historia 1b som ligger på 100 poäng.

Det jag hoppas uppnå med följande examensarbete är dels nyttan för mig själv och andra blivande lärare att förstå och få en bild över hur elever upplever ämnet i skolan samt vad elever kan ha för personliga relationer till ämnet. En sådan förståelse tror jag är otroligt nyttig för blivande (även befintliga) lärare för att göra ämnet än mer inkluderade och ge hjälp för hur en kan bemöta de individer som finns i klassrummet. Att få fram elevperspektivet konkretiserar för en lärare vad elever får ut av undervisningen samt vad de förväntar sig. Det kan skapa en förståelse för vad elever tänker om religionskunskapsämnet, dess relevans samt hur viktig deras personliga förståelse är. Vilket vidare kan ge verktyg för lärare att reflektera kring sin undervisning och hur en på bästa sätt ska skapa en undervisning som når ut till eleverna och höja intresset och förståelsen för ämnet. Samt inkludera elevers tankar om vad meningen med religionskunskapsämnet ska vara för att skapa en undervisning baserad på de gemensamma förväntningar som kan finnas.

Avslutningsvis vill jag gå tillbaka till mitt första examensarbete där jag analyserade ämnets mening utifrån forskningen, vad forskare menar bör vara ämnets mening samt hur vi ska kunna uppnå det. Följande studie utgår från de teoretiska utgångspunkter och tidigare forskning som jag analyserade. Jag utgår ifrån min tolkning av forskarnas teorier om vad meningen med religionsämnet är. Analysen sätter jag i kontext och prövar dess giltighet genom att få en bild över hur elever och en verksam lärare upplever ämnet och beskriver dess mening. Med den utgångspunkten borde det finnas en förståelse för hur eleverna uppfattar ämnet och vad de anser meningen med ämnet är. Det är även centralt att bilda en förståelse för hur lärare själva uppfattar ämnet och om de förmedlar sitt syfte till eleverna. Genom att skapa en förståelse för hur elever i skolan förstår ämnet och vad de önskar att ämnet ska bidra med kan en verklig bild skapas för ämnets relevans.

Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande studie är att undersöka vad fyra gymnasieelever anser är meningen med religionskunskapsämnet samt hur de upplever undervisningen i skolämnet. Elevernas uppfattningar och upplevelser jämförs sedan med den undervisande lärarens intentioner med undervisningen samt syn på ämnet. Slutligen sätts elevernas och lärarens utsagor i förhållande till studiens teoretiska utgångspunkter.

- Vad är meningen med religionskunskapsämnet enligt eleverna och läraren?
- Hur upplevs religionskunskapsämnet i skolan och undervisningen i det av eleverna och av läraren?
- Hur förhåller sig lärarens intentioner och syn på ämnets mening i jämförelse till elevernas upplevelser och syn på ämnet?
- Hur förhåller sig elevernas och lärarens utsagor om ämnets mening och undervisningen i ämnet i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna?

Bakgrund och tidigare forskning

Bakgrunden och den tidigare forskningen ger en närmare förståelse och beskrivning för hur forskningen beskriver vad meningen med religionskunskapsämnet kan vara. Avsnittet ger en inblick i hur de pedagogiska modellerna framtagna i mitt första examensarbete ligger till grund för föreliggande studie samt vilka centrala aspekter jag utgår ifrån.

I ett tidigare examensarbete, *Vad är meningen med religionskunskapsämnet? Fyra svenska forskares syn på ämnets mening i jämförelse med fem engelska religionsdidaktiska modeller*, undersökte jag vad fem engelska forskare ansåg om ämnets mening. Jag undersökte forskarnas framtagna modeller för religionskunskapsämnets konstruktion och dess innehåll. Varje modell ger en beskrivning som enligt forskarna bör vara centralt i religionskunskapsämnet utifrån syftet och innehållet. Modellerna har fungerat som bidrag för förståelsen av religionsämnet i ett mångkulturellt och pluralistiskt samhälle.⁸

Jag jämförde sedan de engelska modellerna med fyra svenska forskares syn på meningen med ämnet. Resultatet visade att de svenska forskarna menade att ämnet bör syfta till att utveckla en förståelse för den levda religionen. Undervisningen ska förmedla ett inifrån- samt utifrånperspektiv för att förmedla en bred bild av religioner och livsåskådningar. En sådan förmedling möjliggör att undervisningen uppnår ämnets mening/syfte, vilket bland annat är att skapa en förståelse, tolerans och respekt för medmänniskor. Det skapar även en förståelse för religioners inre variation och hur det upplevs av de som identifierar sig inom religionerna. Faktakunskaper är relevanta i kombination med den levda religionen, alltså en lära om och en lära av religioner och livsåskådningar.⁹

Elevcentrerad pedagogik

Den elevcentrerade pedagogiken innebär att undervisningen ska utgå från elevernas förkunskaper och deras förhållningssätt mot religioner och livsåskådningar. Det eleverna bär med sig utgör en grund för hur undervisningen ska läggas upp för att uppnå målen. Det ger läraren en förståelse för vilka elever som finns i klassrummet och hur en ska planera undervisningen utifrån dem, för att även uppmärksamma varje elevs förutsättningar. En elevcentrerad undervisning är en grund för de fyra svenska forskarna, Karin Kittelmann Flensner, Therese Halvarson Britton, Carina Holmqvist Lidh samt Anders Karlsson. Det är även något som överensstämmer med de engelska forskarnas modeller, som alla menar att det är en viktig utgångspunkt i pedagogiken.¹⁰ Den elevcentrerade pedagogiken leder vidare till nästa viktiga utgångspunkt – att lära av och att lära om. När undervisningen brister i att utgå från elevernas erfarenhetsvärld brister den även i att uppnå en förståelse för religioners inre bild. Forskarna menar att när undervisningen inte beaktar elevers förståelse och förhållningsätt mot religioner kommer undervisningen automatiskt att handla om faktainläring – lära om.¹¹

⁸ Kadora, 2018

⁹ Ibid

¹⁰ Ibid, s. 51

¹¹ Halvarson Britton, 2014 s. 179-180, Kittelmann Flensner, 2015 s. 261-263, Holmqvist, 2016 s. 204-208 och Karlsson, 2015 s. 133-135

Att lära om eller lära av religioner

Lära om eller att lära av religioner innebär att undervisningen ger ett utifrånperspektiv eller ett inifrånperspektiv. Definitionen av *lära om/av* begreppen är baserade på Michael Grimmitts definition av dem.¹² Han menar att lära om religion är dominerade och det begränsar elever att kunna utöka sin förståelse för religioner och sin egna personliga förståelse för religioner. Att lära om religion formar undervisningen att handla om begreppsinsläring och att följa instruktioner. Att lära sig av religion tillåter elever att reflektera, tolka, kritiskt tänka och värdera interaktioner. Skillnaden är att eleven själv genom ett reflektions- och tolkningsarbete låter sig skapa en förståelse som automatiskt blir beroende av ens förkunskaper och förståelse av en religion eller livsåskådning. Ens självförståelse ingår i undervisningen och kan därmed bidra till att öka förståelsen.¹³ Ett inifrånperspektiv ger eleverna möjlighet att förstå religion utifrån de praktiserande eller de som identifierar sig inom en religiös tradition. Det tillåter att en bild skapas baserad av den levda religionen av de som själva förhåller sig till den. I skolan idag återfinns framförallt en lära om religioner menar alla fyra svenska forskare, och däri ligger problematiken.¹⁴

Kittelmans Flensner, Holmqvist Lidh, Halvarson Britton och Karlsson anser att undervisningen i religionskunskap ska leda till att utveckla en förståelse om religioners inre sfär samt yttre kunskap. Undervisningen ska förmedla både ett inifrån- och utifrånperspektiv för att leda till att ämnets mening blir att lära om och av religion för att således uppnå syftet. Som bland annat är att utveckla respekt, förståelse och tolerans för människor och en förståelse för människors olika förhållningssätt och för mångfalden i samhället. Genom en undervisning som leder till att lära av och om religioner behandlas ämnet även ur ett pluralistiskt perspektiv som de svenska forskarna menar är centralt för att uppnå ämnets mening. Det finns idag en skiljelinje som delar upp ”vi” och ”dem”, detta menar de beror på att ämnet inte anpassas efter de samhällsförändringar som sker. Det sekulära perspektivet som återfinns i läroplanen bör därför uppmärksammas och förstås ur aspekten att det inte inkluderar alla i ett mångkulturellt samhälle.¹⁵ För att uppnå en förståelse för samhällets mångfald bör alltså undervisningen vila på en balans mellan att lära om religioner för att förmedla utifrånperspektivet och faktakunskaperna samt att lära av religioner för att förmedla en inifrån bild och den levda religionen.

Utöver mitt egna arbete och analys av forskning kring ämnets mening är även Keijo Erikssons avhandling *På spaning efter livets mening. Om livsfrågor och livsåskådning hos äldre grundskoleelever i en undervisningsmiljö som befrämjar kunskapande* relevant för arbetet. Eriksson undersöker vad elever i grundskolans äldre åldrar anser är eftersträvansvärt i livet, vilka centrala livsvärden eleverna har samt hur/om det skiljer sig åt dem emellan. För att få fram sitt material har Eriksson både intervjuat eleverna samt haft olika moment i undervisningen, däribland studiebesök, filmvisning, reflektionsövningar och skriftliga övningar i klassrummet. Allt material, skriftligt och muntligt, analyseras därefter av Eriksson för att tolkas av honom och synliggöra elevernas tankevärld och utkristallisera deras funderingar och innersta tankar.¹⁶ På så vis ska Eriksson få fram vilka föreställningar eleverna har om livsfrågor, få fram hur ungdomars centrala livs-

¹² Grimmitt, 2000 s. 15

¹³ Kittelmans Flensner, 2015 s. 264-265

¹⁴ Halvarson Britton, 2014, Kittelmans Flensner, 2015 och Karlsson, 2015

¹⁵ Kadora, 2018 s. 45-47

¹⁶ Eriksson, 1999 s. 91

frågor kan sättas i sammanhang med en ungdomskultur under utveckling och slutligen få fram en undervisning som är utformad på ett sätt som stimulerar elever att reflektera kring livsfrågor.¹⁷

Med detta som utgångspunkt är det av intresse att forska om hur elever i den svenska skolan upplever ämnet och vad de själva anser att meningen med ämnet är. Det finns en del forskning (se t.ex. Sven Hartman, Keijo Eriksson) kring hur eleverna upplever undervisningen, hur de tänker kring skolan och undervisningen, deras livsvärld och hur lärarna ser på sin undervisning.¹⁸ Men det finns mindre, mig veterligen, om själva ämnets mening och hur det faktiskt upplevs av eleverna. Ove Larsson har forskat kring hur elever uppfattar centrala begrepp inom religionspedagogiken och varför. Han fokuserar på elever i årskurs 9 samt hur de uppfattar ”fenomenet religion och ämnet religionskunskap, dess syfte, innebörd och relevans”.¹⁹ Larsson är i viss mån inom samma område som jag tänker undersöka, men hans undersökning är inte lika konkret som den jag ämnar göra.

¹⁷ Eriksson, 1999 s. 57

¹⁸ Eriksson, 1999 och Hartman, 2011

¹⁹ Larsson 1991 s. 12

Teoretiska utgångspunkter

I följande avsnitt presenterar jag uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Vilka religionsdidaktiska modeller jag har som utgångspunkt samt som kommer att ligga till grund för en del av uppsatsens analys.

Utvecklande elevcentrerad religionsdidaktik- John Rudge och Tolkande religionsdidaktik – Robert Jackson

Den svenska forskningen i min tidigare studie hade flera likheter med framförallt Robert Jacksons tolkande religionspedagogik som fokuserade på inifrån- samt utifrånperspektivet och Johns Ridges elevcentrerade pedagogik som går ut på att undervisningen ska utgå från eleverna och ha dem i fokus, undervisningen ska fungera som en utvecklande process. Av den anledningen är Robert Jacksons *tolkande religionsdidaktik* och John Ridges *utvecklande elevcentrerade religionsdidaktik* mest relevanta som teoretiska utgångspunkter av de fem engelska modellerna. Att utgå ifrån hur samhället ser ut och utvecklas är något som båda engelska forskare menar är viktigt. Samhällsutvecklingen bör speglas i läroplanen och eftersom att det har bidragit med en ökad mångfald och pluralism menar de att religionskunskapsämnet inte kan vila på en kristen värdegrund och enbart en sekulariserad världsbild. Vilket även de svenska forskarna förhåller sig till.²⁰

John Ridges pedagogiska modell bygger på att ämnet ska konstrueras på så sätt att det upplevs relevant och förståeligt för den individuella eleven. Ämnet ska utgå ifrån elevers egna erfarenhetsvärld för att förstå religioners olika dimensioner samt utveckla deras förståelse och känslighet, och genom det ska deras personliga utveckling ske.²¹

Robert Jacksons pedagogiska modell är centrerad kring inifrån- samt utifrånperspektivet men även utgångspunkten från eleverna. Han menar att undervisningen behöver regelbundet växla mellan att studera den religiösa traditionen, individerna och gruppen. Alltså både den undersökta religionen, personens (elevens) egna förståelse samt gruppens (klassens) förståelse. Genom växelverkan mellan de tre fälten, att konstruktivt kunna kritisera källor, uttryck och metoder ska elevernas förståelse främjas för olika sätt att leva, tänka samt öka förståelsen för religiösa traditioners inre variation.²²

Religion uttrycks som ett viktigt ämne och i styrdokumentet har det stora möjligheter att fungera som ett verktyg för att skapa förståelse och minska på klyftor.²³ Även forskare menar att ämnet bör få en större plats i undervisningen då det är ett centralt ämne för att skapa en förståelse.²⁴ Även jag, menar att religionskunskapsämnet kan fungera som meningsskapande för elevers personliga ställningstagande och utveckling. Det är ett verktyg för att förstå och utveckla en relation till personer med olika tankar och livsåskådningar. Det som blir av intresse att studera i mitt examensarbete är alltså, hur upplever eleverna ämnet och vad anser de är meningen med religionskunskapsämnet? Det är även intressant och relevant att intervjua en undervisande lärare i hur hon upplever ämnet, vad som anses vara meningen med ämnet och hur

²⁰ Kadora, 2018 s. 54

²¹ Rudge, 2000 s. 90-92

²² Jackson, 2000 s. 131-135

²³ Skolverket, 2011

²⁴ Kittelman Flensner, 2015

hennes undervisning är formad och strukturerad för att förmedla syftet till eleverna. Upplevs det i sin tur detsamma för läraren och eleverna? Uppfattas lärarens syfte med undervisningen och ämnet likadant för eleverna, med andra ord, lyckas läraren förmedla sin tänkta tanke till eleverna.

Metod och material

I följande avsnitt redogörs det för vilka metoder som ligger till grund i uppsatsen samt hur materialet har tagits fram. Jag redogör för hur mitt urval har gått till samt dess relevans. Jag redogör även för varför jag har valt att använda mig av semistrukturerade intervjuer samt varför analysmetoden utgår från ett hermeneutiskt perspektiv.

För att uppnå studiens syfte, som är att söka tolka vad elever och en undervisande lärare upplever att religionsämnet har för mening, har jag gjort en empirisk undersökning i form av enskilda intervjuer. Jag använde mig av en kvalitativ forskningsintervju som min datainsamlingsmetod eftersom att jag vill förstå hur och vad deltagarna anser att meningen med ämnet är. Kvale och Brinkmann skriver i *Den kvalitativa forskningsintervjun* att syftet med den kvalitativa forskningsintervjun är att förstå den studerade genom deltagarnas egen världsbild och deras egna perspektiv. Intervjun är även strukturerad som ett vardagligt samtal. Eftersom att jag vill förstå och tolka den intervjuades egna förståelse och tankar kring religionsämnet är denna metod självklar och mest lämplig för mina forskningsfrågor. Jag ville förstå deras förståelse utifrån deras perspektiv och deras "levda vardagsvärld".²⁵ Intresset är att bilda en förståelse för hur gymnasieelever själva relaterar, förstår och tänker kring ämnet, vilket kräver att de ska kunna uttrycka sig fritt. Jag utgår ifrån den fenomenologiska metoden för en semistrukturerad intervju. Centralt blir deltagarens upplevelser och förståelse för ämnet. Det som är relevant är deltagarens livsvärld och förståelse, jag som intervjuare tolkar det som sägs för att utläsa meningen och det centrala i utsagorna. Vidare är det specifika situationer som jag fokuserar på (upplevelsen av religionsundervisningen samt dess mening).²⁶

Den semistrukturerade intervjun tillåter deltagarna att resonera fritt kring frågorna och ger mig som forskare möjligheten att tolka och förstå deras upplevelse. Därför är det av central betydelse att frågorna är öppna med ett bestämt tema, men det är även möjligt att modifiera/komplettera frågorna under intervjuens gång. Frågorna är alltså relativt detaljerade men öppna för att även kunna ställa relevanta följdfrågor beroende på deltagarens svar.²⁷ Min intervjuguide är strukturerad på så vis att jag utgår ifrån mina frågeställningar. För varje frågeställning har jag formulerat ett antal frågor att ställa som tillåter reflektion och öppenhet. Utifrån svaren jag får från deltagarna tillåts jag därmed att utgå vidare från deras svar. Ännu en fördel med en semistrukturerad intervju och användningen av färre frågor är att jag tillåts vara en aktiv lyssnare och verkligen fokusera på intervjun och inte enbart på mina förbestämda frågor. Jag kan istället lyssna på den intervjuade och utgå ifrån svaren och de utsagorna som jag får. Utmaningen i semistruktureringen är dock att fånga upp detaljerna och att vara uppmärksam på vad som sägs. Att kunna identifiera vad som kan behöva utvecklas eller förtydligas och att i sin tur även kunna ställa relevanta följdfrågor för att förtydliga det som deltagaren vill ha sagt.²⁸ För min studie är en semistrukturerad intervju väldigt tacksam då den kräver att jag som intervjuare behöver vara flexibel eftersom de svar jag är ute efter beror på deltagaren och inte på mitt syfte. Jag vill besvara mitt syfte och intervjuguiden tillåter mig att ha frågeställningarna som utgångspunkt, men med

²⁵ Kvale och Brinkmann, 2009 s. 39

²⁶ Ibid, s. 42-44

²⁷ Ibid, s. 154-156

²⁸ Ibid, s. 147

öppenheten och flexibiliteten går det att styra intervjun i den riktning som deltagarens svar leder mot.

Som ovan nämnt, använde jag en intervjuguide för intervjuerna, ett manus (se bilaga 1). En intervjuguide innehåller de övergripande teman som samtalet ska handla om samt en del följdfrågor. Alla är inte nedskrivna då metoden tillåter att ställa följdfrågor som uppstår under samtalet. Eftersom att jag använder mig av en semistrukturerad intervju innebär det att följdfrågorna i intervjuguiden fungerar som förslag ifall inget annat i samtalet dyker upp. Den semi-strukturerade intervjun tillåter även en öppenhet i samtalet som tillåter den intervjuade att resonera fritt, samt att samtalet hålls flytande. Men intervjuguiden begränsar även intervjuns struktur, den tillåter ett öppet reflekterat samtal men hålls inom ett tema, därför kan jag inte karaktärisera intervjun som en ostrukturerad intervju.²⁹

Tanken med semistrukturerade intervjuer är både för min fördel samt deltagarnas. Jag utgår med ett antal intervjufrågor för att vägleda mig och deltagarna vilket gör att jag hela tiden har något att utgå ifrån och att falla tillbaka på. Men det tillåter även att intervjun är öppen samt att deltagarna får resonera och reflektera fritt kring frågorna. Istället för att ha färdiga följdfrågor skapas de under tiden baserat på vad den intervjuade säger. Jag utgår alltså ifrån mina forskningsfrågor, formulerar ett antal intervjufrågor som kan täcka forskningsfrågorna och fungera som underlag. De är dock inte definitiva utan fungerar som översikt och kan ersättas/kompletteras med ytterligare frågor under intervjuns gång. Det är även relevant att påpeka att frågorna kan komma att skilja sig i de olika, enskilda intervjuerna eftersom de baseras på den enskilda deltagarens formuleringar och utsagor.³⁰

Hantverksskicklighet

Kvale och Brinkmann redogör genomgående i sin bok om ”hantverksskicklighet”. Intervjuforskning är ett hantverk och det krävs en god kunskap i området som ska undersökas. I en kvalitativ intervju produceras inte kunskap genom att mekaniskt följa regler utan bygger på intervjuarens personliga omdöme. Det krävs att intervjuaren har en god insikt i ämnet och förmågan att ställa följdfrågor samt att följa upp vad som sägs av deltagarna.³¹ Vidare menar Kvale och Brinkmann att intervjuarens färdigheter och kunskaper om ämnet avgör studiens kvalitet samt den empiri som skapas i kvalitativa intervjuer.³² Min kunskap inom mitt undersökta område påstår jag är relativt god då jag grundar mina teoretiska utgångspunkter på de resultat och slutsatser jag själv tolkat och analyserat i mitt första examensarbete. Däremot är jag inte någon erfaren eller skicklig intervjuare då jag inte har gjort en empirisk undersökning av detta slag. Vilket utgör en smärre utmaning i utförandet av kvalitativa intervjuer. Innan genomförandet av intervjuerna lyckades jag genomföra en provintervju med en person i samma ålder som de deltagande eleverna. Vilket gav mig en insikt i hur välformulerad min intervjuguide är samt vilka svar och utsagor som möjligtvis kan framkomma.

²⁹ Kvale och Brinkmann, 2009 s. 146

³⁰ Ibid, s. 146

³¹ Ibid, s. 98

³² Ibid, s. 98-99

Urval och tillvägagångssätt

Undersökningen består av intervjuer med fyra gymnasieelever som går årskurs 2 samt deras undervisande lärare i ämnet religionskunskap. Att jag har valt fyra elever och en lärare beror på ett antal anledningar. Först beror det på att det ska vara ett rimligt antal som jag ska hinna intervjua och sedan transkribera intervjuerna inom ramen för examensarbetet. Antalet ska även vara rimligt för att kunna få en relativt god bild för att eventuellt kunna generalisera till viss del i hur ämnets mening uppfattas av elever i svensk gymnasieskola.³³ Valet av endast en lärare beror på att det först och främst är eleverna som är centrala i undersökningen. Men lärarens perspektiv är intressant att sätta i förhållande till elevernas utsagor för att vidare jämföra detta med mina teoretiska utgångspunkter. Lärarens intervju fungerar dels som en utgångspunkt för att besvara min tredje frågeställning för att jämföra elevernas och lärarens utsagor. Resultatet från lärarens utsagor visar på undervisningens intentioner. Sedan är tanken med elevintervjuerna att studera receptionen, hur det tas emot av eleverna, vad och hur de uppfattar ämnet.

Valet av just den läraren baserades på att läraren var bekant för mig genom min tidigare verksamhetsförlagda utbildning på skolan. Jag stod inte för nära läraren och var inte fullt bekant med hennes undervisningsmetoder i ämnet religionskunskap. Dock kände jag till lärarens engagemang och ansåg att hon skulle passa för att ge mig en omfattande beskrivning av hennes syn på ämnet. Valet av just de elever som deltog baserades även dels på min kännedom om elever som kan ha mycket att säga/bidra med, samt av lärarens kännedom om eleverna. Det var elever som har olika saker att säga och eventuellt kunde ge en bred och individuell bild av hur de upplever ämnet för att få en bredare förståelse. Klassen som läraren undervisar i är en relativt homogen klass med majoriteten etniskt svenska elever med liknande bakgrund. Vilket innebär att bilden som återges är ganska begränsad och kan inte generaliseras förutom i lika homogena klasser med elever med liknande bakgrund.

Till en början var min tanke att min första kontakt med eleverna skulle ske innan intervjuerna under deras lektionstid. Dels för att följa eleverna i deras klassrum och dels för att presentera mig själv samt min studie. Att vara med eleverna under 1-2 lektioner kan även skapa en bekvämlighet mellan oss, de kan ställa frågor och tala med mig naturligt för att känna ifall de vill delta i studien. Sedan görs valet av intervjudeltagare i samarbete med den undervisande läraren som känner eleverna och vet vilka som skulle ha något att säga och tillföra intervjun. Men det visade sig att jag fick möjligheten att göra mina intervjuer i en gymnasieskola där jag har haft min verksamhetsförlagda utbildning och därmed i en klass som jag själv har undervisat i. I samtal med läraren privat valde vi ut fyra elever vi båda ansåg kunde ha olika att säga om ämnet. Läraren kontaktade dock eleverna själv och frågade om intresse fanns.

Det går att diskutera fördelar och nackdelar med att intervjua elever som är kända för en. Jag tror att det främst bör finnas fördelar med det. Det fanns en relation mellan oss dock inte beroenderelation enligt mig själv. Min relation till dem ger mig fördelarna i att förstå hur de talar och deras språk. Det ger även dem en bekvämlighet att våga fråga mig eller gå in djupare i vissa tankar, än ifall jag hade varit helt okänd. Eleverna är vidare inte beroende på något sätt till mig vilket gör relationen oproblematiske. Jag sätter till exempel inga betyg och jag är inte deras lärare (och kommer inte att vara det

³³ Kvale och Brinkmann, 2009 s. 129

framöver). Däremot går det att ifrågasätta ifall det finns tecken på annan problematik. Att eleverna till exempel håller med mig i mina frågor och inte utförligt vågar berätta om deras åsikter och tankar på grund av vår relation. Detta är något som vidare kommer att diskuteras under metoddiskussion om intervjuerna och om vår relation tydde på någon problematik.

Genomförandet av intervjuerna skedde i samtal en och en och beräknades att ta mellan 30-60 minuter. Intervjuerna skedde på plats i skolan. Intervjuerna spelades även in för att tillåta mig att fullt koncentrera mig på samtalet.

Syftet med intervjuerna var att få fram en övergripande bild över hur elever i svensk gymnasieskola uppfattar ämnet religionskunskap samt vad de anser att meningen med ämnet bör vara. För att vidare sätta detta i relation till den undervisande läraren för att se hur undervisningens innehåll förmedlas (av läraren) och tas emot av eleverna. Syftet är därmed att tolka innehållet i det som sägs och inte språket, *hur* det sägs. Transkriberingen har alltså fokus på innebörden, vilket innebär att jag inte har fokuserat på pauser, jag har korrigerat meningsbyggnadsfel, däremot har jag behållit talspråket för min egna förståelses skull men undvikit att ha med pauser, upprepningar eller enbart redigerat dem i transkriberingen.

Analysmetod - Hermeneutisk förståelse

Nedan förklarar jag min analysmetod som utgår ifrån en hermeneutisk förståelse. Relevansen i hermeneutiken är centralt i min analys då tolkning är ett centralt verktyg. En hermeneutisk förståelse handlar om att förstå något och tolka det samtidigt som en tar hänsyn till och är medveten om ens förförståelse.

Den hermeneutiska traditionen inom humaniora handlar om tolkning och meningsförståelse.³⁴ Vilket är en lämplig metod för min undersökning och för tolkningsarbetet av intervjumaterialet. Inom hermeneutiken talar man om den *hermeneutiska cirkeln* vilken kortfattat innebär växelverkan mellan delarna och helheten. Forskarens arbete handlar om att se strukturer och analysera material utifrån att se delarna och helheten samt hur de samverkar. I föreliggande studie analyserar jag materialet i resultatdelen, vilket ger en förståelse för helheten, sedan analyseras och tolkas intervjuerna individuellt vilket ger en bild av delarna.³⁵ Dessa två sätts i förhållande till varandra för att sedan jämföras med min tolkning av forskarnas syn på vad meningen med religionskunskapsämnet är.

Eftersom tolkning är ett centralt begrepp är det viktigt att belysa författarens förförståelse, alltså min förförståelse i detta fall. Förförståelsen hjälper en att skapa ett ramverk och en förståelse för olika händelser, fenomen och situationer. Min förståelse, kunskap och mitt intresse för ämnet samt fältet jag undersöker har hjälpt mig att skapa en bild för hur jag upplever och förstår de olika delarna. Det skapar en begripplighet och ger mig verktyg i hur jag ska tolka och förstå olika utsagor. Däremot måste en också vara försiktig och inte låta förförståelsen påverka min tolkning, då min tolkning är beroende och påverkad av min världsbild, mina värderingar och min förförståelse.³⁶ Min medvetenhet om min förförståelse samt att den är präglad av mina re-

³⁴ Kvale och Brinkmann, 2009 s. 226

³⁵ Ibid, s. 226

³⁶ Barajas, Forsberg och Wengström, 2013 s. 150

sultat från det första examensarbetet fungerar som en påminnelse, att jag inte ska låta det jag tror mig veta prägla min analys och tolkning av mitt empiriska material.

Forskningsetiska övervägande

Samtliga elever som deltog var över 16 år vilket innebär att de själva kunde ge samtycke för deltagande, därför krävdes det inget tillstånd av vårdnadshavare. Alla deltagare informerades om undersökningen muntligt och skriftligt genom ett informationsbrev (se bilaga 2). Informationsbrevet innehöll all information om hur materialet lagras, varför och hur studien görs samt vad deltagandet innefattar och att det är frivilligt. Samtliga deltagare har givit skriftligt samtycke till medverkan och fått information om hur uppgifterna hanteras. Intervjuerna sparas enbart på min lösenordskyddade mobiltelefon, på SD-kortet via en inspelningsapp. Transkriberingen gjordes sedan i ett Word-dokument och skapades i min lösenordskyddade dator som sparades på en USB-sticka. Därmed har ingen förutom jag tillgång till materialet. Allt material raderas efter att studien blivit godkänd. Deltagarnas namn och kön definieras inte i uppsatsen då de kodades direkt under transkriberingens gång. Skolans namn och ort anges inte heller vilket säkerställer deltagarnas konfidentialitet. Köndefinition är irrelevant för min studies resultat och framhävs därför inte i resultatet. Namnen som används i studien är alltså fiktiva. Alla deltagare informerades att de när som helst hade rätt att avbryta sitt deltagande.

Eftersom metodvalet är intervjuer kunde det komma fram känslig och personlig information. Det gick inte att utesluta att någon elev eller att läraren delar med sig av information som klassas personlig och känslig, till exempel religionstillhörighet. Trots att känslig och personlig information inte var relevant för studiens resultat kunde det påverka utsagorna. Därför togs beslutet att etiskt pröva studien för att kunna få ut det bästa resultatet. Dessutom valde jag att spela in intervjuerna för att kunna vara fullständigt närvarande under samtalen. Det är något som hade kunnat undvikas men med semistrukturerade intervjuer tillåts samtalet att vara fritt och utgår ifrån intervjudeltagarna. Därför var beslutet att spela in samtalen mest lämpat för att fånga upp alla detaljer i intervjuerna. På grund av de ovan nämnda valen och övervägandena skickades studien till Högskolan Dalarnas forskningsetiska nämnd för att prövas och blev även godkänd (se bilaga 2).

Resultat

I följande avsnitt presenteras det insamlade empiriska materialet. I arbetet kallas läraren för Malin och eleverna för Alice, Johan, Emma och Oskar. Malin är legitimerad i ämnena religionskunskap och historia och har undervisat i 8 år. Eleverna går i årskurs 2 på gymnasieskolan och samtliga går i samma klass och undervisas i religionskunskap av Malin. Avsnittet börjar med en fristående presentation av intervjun med läraren med underrubriker utifrån uppsatsens syfte och de två första frågeställningarna, som även är de två huvudfrågorna i intervjuguiden. Därefter redogörs det för hur eleverna ser på meningen med religionskunskapsämnet samt hur de upplever sin undervisning i ämnet.

Vad är meningen med religionskunskapsämnet enligt dig – intervju med Malin

Intervjun började med att Malin fick berätta vad hon anser att meningen med religionskunskapsämnet är rent allmänt. Rent allmänt innebär att hon reflekterade fritt och resonerade enligt hennes tankar, men det var fortfarande präglad av "lärartänket". Hon själv säger att man är "så inkörd i läroplaner" och därför sa hon till en början att hon tänker att meningen med ämnet är detsamma som syftet. Detta utvecklade hon och kom fram till att religionskunskapsämnet ska bidra med att ge en inblick och förståelse för vad som händer i världen. Man ska utveckla och få en förståelse för andra människor, för sig själv samt bilda en förståelse för vårt samhälle. Både hur det har vuxit fram och hur det har präglats av religion. Malin fortsätter att berätta om hur hon uppfattar ämnet ur ett lärarperspektiv och då läggs tyngden på att kunna förmedla, via undervisningen, att religionsämnet både har en vetenskaplig del samt en filosofisk del. För att få med sig eleverna börjar hon med den vetenskapliga delen i vilken hon inkluderar ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Det menar hon blir enklare för eleverna att hänga med i och intressera sig för ämnet. Då för hon diskussioner i klassrummet bland annat om vad religion är och varför det finns. Hon pekar på att elever ofta refererar till världsreligionerna och så är det bra med det. Det använder hon för att skapa en förståelse för ämnet genom att peka på att det är en undergrupp till livsåskådningar och betonar att livsåskådningar är någonting alla har. Via den vägen menar Malin att hon förmedlar till eleverna en *förståelse, acceptans och respekt* för religionerna och inte enbart kunskapen om religioner är bra eller dåliga eller övertyga elever om att tro eller inte.

Malin poängterar även att meningen med undervisningen är att lyckas förmedla till eleverna en förståelse för andra *och* för sig själva. Att skapa en insikt om att alla har en livsåskådning, oavsett om den är religiös eller inte, det är därför religionskunskap som ämne finns, menar hon. Hon säger även att meningen med ämnet är att skapa en bättre värld, och det uppnår vi när vi *förstår* vad människor tror. För att uppnå förståelsen säger Malin att man ska förmedla den levda religionen, hon säger

Inifrånperspektivet och varför är människor troende, men också på vilka sätt man kan tror och varför det kan vara viktigt. [...]acceptera ska man ju alltid göra men man behöver liksom respektera att människor.. nee inte acceptera eller respektera men förstå, det är nog det. Du behöver inte hålla med men du ska ha fått verktygen för att förstå. Så. Varför är vissa saker viktiga för vissa människor och hur kan man mötas i det.

Hon berättar vidare att förståelsen alltså är viktigare än acceptansen. Hon refererar till demokratin och menar att det ”nästan är en grundprincip” att man måste acceptera att folk tycker olika. Att istället förstå varför människor tänker olika och vad deras agerande och tänkande grundar sig i, menar hon att man kommer längre med än att enbart acceptera olika beteende utan att förstå *varför* det är så.

Sammanfattningsvis tolkar jag att meningen med ämnet enligt läraren Malin ska vara att öka och skapa ett tänkande hos elever som tillåter dem att förstå sina egna livsåskådningar samt andras. De ska förstå varför människor tänker olika och i vad det grundar sig för att förstå hur det påverkar deras liv. Förståelse är alltså ett centralt begrepp enligt läraren och bör prägla ämnet. Meningen ska vara att ämnet ska tillåta en öppenhet för att öka förståelsen. Eleverna ska skapa en bild och en förståelse att alla har en livsåskådning, en förståelse för sig själva och för andra människor och hur de tänker samt en förståelse för hur ämnet präglar världen och samhällen i olika tider.

Hur upplever du religionskunskapsämnet i skolan och undervisningen i det? – intervju med Malin

Nästa del i intervjun var fokuserad kring hur ämnet upplevs i skolan av läraren, hur hon förmedlar religionskunskapsämnet och dess innehåll samt vad hennes intentioner med undervisningen kan vara.

Här fick läraren börja med att reflektera kring om hon upplever att hon uppfyller ämnets mening utifrån undervisningen. Svaret blev både ja och nej, det största problemet som Malin framförde var tiden. Eftersom religionskursen på gymnasiet enbart är 50 poäng medför det stora utmaningar att kunna förmedla ämnets mening. Malin menar att en stor del av målet är att få eleverna att analysera religion utifrån socioekonomiska perspektiv, etnicitet och genus, vilket tar tid eftersom det inte går att kasta sig in i det. Hon säger att man oftast måste börja med att damma av kunskaperna om religion överhuvudtaget. Hon säger vidare

Så egentligen, jag upplever att undervisningen tenderar att ha mer fokus på att lära sig, *lära om* världsreligioner och så där istället för att, målet är anser *jag* att man ska kunna *utgå* ifrån världsreligioner och några andra livsåskådningar ta klivet från dom ut för att börja jobba med hur de ser på människan, hur dom ser på gud, hur dom ser på sexualitet, hur dom ser på genus, hur dom ser på etnicitet, hur dom förhåller sig, vad har det med socioekonomisk bakgrund och göra, men det är så långt steg för att det är så känsliga frågor att diskutera, så då måste man ha lagt en grund.

Hon säger vidare att hon ofta känner att det är svårt att nå ut, att ta sig vidare ifrån grunden (de stora dragen i religionerna, guds- och människosynen) och att hon har haft många samtal med kollegor som arbetat olika länge som alla brottas med samma problem. Hur man når vidare till meningen, alltså hur tar man steget dit. Reflektionerna leder vidare till att hon förklarar att det leder till att man skippar religionshistorien och fokuserar på grunderna såsom likheter och skillnader för att få in hur man ser på människan, på gud, hur man förhåller sig till samhället och så vidare.

Trots tidsbristen fortsätter Malin att berätta att hon ändå lyckas komma vidare i undervisningen från att lära om till att lära av den levda religionen, dock inte i alla grupper. Det är något som hon poängterar, att det såklart skiljer sig beroende på vil-

ken grupp man har, hur schemat ser ut. Men hon menar även att hon egentligen arbetar med inifrånperspektivet hela tiden, framför allt när de arbetar med etik och moral. Då är man ”inne”, hon säger att

Då tittar man ju såhär var har vi fått, var kommer vår moral ifrån och då kommer man ju in i det här liksom. Varför har vi så lika syn på vad som är rätt och fel, ja men var kommer det ifrån? Hur är samhället präglad liksom, ja men det finns lagar och regler men sen finns det ju massa saker om vi tycker är rätt och fel som inte finns några lagar och regler för i samhället men som vi här kan enas om och då kommer man direkt in i det här med inifrånperspektivet

Dock menar hon att problemet är att det är så känsliga frågor, vilket innebär en stor försiktighet i hur man tar sig an det. Samt att eftersom det är så pass känsligt område och som kräver mycket förståelse önskar hon att de kunde ta steget tidigare.

När det kommer till hur undervisningen bör vara för att uppnå meningen säger Malin att den största svagheten i religion är tiden, att det är en 50 poängs kurs. Hon menar att antingen behöver man omformulera syftesmålen och det centrala innehållet i läroplanen. Eller så behöver man göra om den till en 100-poängs kurs. Egentligen tycker hon att det befintliga innehållet är ”nödvändiga grejer” men omöjligt att hinna gå igenom. Den bästa lösningen hade därmed varit att göra kursen till en 100-poängs kurs.

Slutligen fokuserades intervjun kring hur de i undervisningen arbetar med de centrala begreppen respekt, tolerans och förståelse. Här börjar Malin med att berätta att hon ofta börjar med att peka ut likheter och skillnader mellan religioner och livsåskådningar för att underlätta förståelsen och utveckla en respekt. Hon lägger även en tyngd på att det är viktigt att hålla sig lättsam, att avdramatisera ”allvaret” i religioner och att som lärare föra fram att det går att diskutera allt. Föra fram problem och hur man har använt och använder religion för att bygga upp det. En utmaning i undervisningen menar Malin är, att om man fokuserar för mycket på fakta och utifrånperspektiv kan det leda till att religionskunskapsämnet snarare blir ett hinder i att skapa en förståelse och ett respektfullt förhållande. Om lärare till exempel lägger fokus på att berätta om religioner, deras uppkomst och vad man tror på, kommer man inte att nå ut till eleverna. Istället för att fokusera på det själsliga och mytologiska menar hon att man ska fokusera på att problematisera begreppet tro och förklara att det är en övertygelse och hur det finns en mening bakom allt. Det viktiga menar hon är att sätta saker och ting i ett sammanhang och föra in ett samhällsperspektiv så blir det lättare att överföra respekten och faktiskt bilda en förståelse. Alltså istället för att bidra med respekt och förståelse blir det ett hinder och stopp i undervisningen.

Undervisningen bör alltså läggas upp på så vis att eleverna kan relatera till den för att kunna förstå. Hon menar inte att man ska dölja problematiken utan istället synliggöra att religion oftast är sina utövare vilka är vanliga människor. Hon poängterar även vikten av att förmedla att alla människor har en livsåskådning, det behöver inte betyda att man är religiös, men att visa eleverna att alla har ett sätt att se på livet.

Sammanfattningsvis menar läraren att ämnet i skolan behöver mer plats för att verkligen kunna uppnå meningen. Undervisningen bör läggas upp på så sätt att den kan relatera till eleverna och inte kännas avlägsen. Vidare ska undervisningen förmedla ett inifrånperspektiv för att uppnå en förståelse för den levda religionen. Hennes syn på

ämnets mening går väl ihop i hur hon upplever undervisningen i skolan samt vad hon vill uppnå med sin undervisning.

Vad är meningen med religionskunskapsämnet - intervju med eleverna

Nedan redogörs det för hur de fyra eleverna ser på meningen med religionskunskapsämnet samt hur de upplever sin undervisning i ämnet. Eleverna fick alla börja med att reflektera allmänt kring hur de tänker om vad meningen med religionskunskapsämnet kan/bör vara. För att få fram det fick eleverna reflektera och svara på fyra huvudfrågor som även kompletterades med frågor utifrån deras svar.

Samtliga elever uttrycker att meningen med ämnet bör vara att förmedla en förståelse. De anser att ämnet har mycket potential att kunna fungera för att överbrygga fördomar och öppna upp för att förstå hur människor tänker och hur de påverkas av sin tro.

Att ämnet ska överbrygga fördomar och förmedla förståelse är det viktigaste som ämnet ska bidra med enligt eleverna. Explicit talar tre av dem, om att den förståelse ämnet kan bidra med kan öka förståelsen för människors tro, och därmed en kunskap som kan förhindra eller minska fördomar som folk bär på.

Jag tycker ändå meningen med ämnet var det här med att va mer öppensinnad, för det är väldigt mycket att vår lärare, det är väldigt mycket att ta bort fördomar om religionerna – Oskar

Utöver att få en förståelse och kunskap om varandra för att förebygga fördomar menar till exempel Alice, att undervisningen och meningen med ämnet är även för oss att lära oss om varandra. Religionskunskapsämnet menar hon innehåller många etiska och moraliska frågor om världen och om människan. Hur man ska bete sig och förhålla sig mot varandra ”att man kan lära sig om varandra o varandras olika religioner även fast man inte är religiös så finns det vissa saker som man kan ta del av och ta vara av varandra.” Den kunskapen fick Alice ifrån ämnet i skolan, hon har bildat en förståelse genom ämnet och lärt sig mer och vad hon kan få ut av de olika religionerna och livsåskådningarna.

Inifrånperspektivet utläses även av samtliga elever ur aspekten att de kan förstå mer genom att ämnet ska relatera till dem själva, till deras vardag och deras världsbild. Ämnet ska fungera för att både skapa en insikt om sin egna ställning och tro samt för hur och varför andra har ett annorlunda tänk. Flera elever uttrycker att eftersom de själva inte har en relation till religion har de aldrig haft den förståelsen. Därför bör ämnets mening vara att skapa den förbindelsen mellan personers olika identitet. Ämnet kan alltså minska på skillnaderna mellan troende och icke troende och därmed öka respekten och förståelsen för personers olika ställningar när det kommer till livsåskådningar och religion.

Ja men jag trodde att.. de var mer liksom, det var väldigt distanserat jag hade inte så mycket relation till just, alltså jag hade ingen riktig relation till religion eftersom ingen i min släkt är riktigt religiös. – Alice

Men personligen så har jag innan aldrig varit intresserad av religion eftersom jag inte vuxit upp med de och jag har inte så många religiösa runtomkring mig så jag har inte liksom fått veta så mycket, jag har fått veta allting genom sko-

lan. Jag tror att om vi lär oss om religion i skolan så kommer fördomar att lik-
som bli mindre, för jag ser ju fortfarande att det finns mycket fördomar om
folk som är religiösa och folk som inte är religiösa men att nu specifikt så pra-
tar vi om både folk som är religiösa och som inte är religiösa och att man byg-
ger som en bro mellan, för annars har det varit att dom som är religiösa är här
borta och dom som är ateister eller inte tror dom är här borta. – Emma

Jag är inte religiös själv men jag är spirituell av mig och jag har tänkt på det.
Och det är väldigt svårt att inte känna respekt för folk som tror på saker när
jag också tror på saker som inte alla gör, ämnet har potential att ta bort för-
domar – Oskar

Ämnet ska enligt eleverna öka kunskapen och förståelsen för det okända. Samtliga
elever är medvetna om att folk bär på olika tro och olika bakgrund men de har inte
alltid haft kunskapen och förståelsen för skillnaderna. Religionskunskapsämnet för-
medlar faktakunskaper, framförallt i grundskolan vilket Alice, Johan och Emma ut-
tryckligen påpekar är bra till viss del. Men det är svårt att relatera till fakta och det
känns irrelevant om man verkligen ska förstå. I gymnasiet talar alla fyra om att ämnet
och undervisningen ska visa och förmedla en bild av människors liv, de ska ta del av
olika personers förståelse av religion för att kunna relatera till personers olika tankar
och levnadssätt.

Meningen med ämnet kan alltså sammanfattas i följande diagram, varje elevs centrala
tankar om vad meningen bör vara.

Elev	Meningen med ämnet
Johan	Att närma oss varandra och kunna prata och lära oss. Avdramatisera det okända. Överföra en kunskap för att förstå religion inifrån för att utveckla en förståelse.
Alice	Forma en förståelse för våra medmänniskor, allas tro och livsåskåd- ningar. Fokusera på den levda religionen, det mänskliga och inte fakta.
Oskar	Skapa en förståelse och öppenhet hos folk. Förstå vad andra och en själv tänker.
Emma	Skapa en bro för att förstå människor och förstå sin egen identitet och varför människor tror. Skapa en förståelse för den individuella religionen, inifrån.

Diagram 1 Meningen med religionskunskapsämnet enligt de fyra gymnasieleverna

Hur religionskunskapsundervisningen upplevs i skolan – intervju med ele- verna

I följande del redogörs det för elevernas tankar kring undervisningen i ämnet relig-
ionskunskap. Både om hur eleverna uppfattar och upplever sin befintliga undervis-
ning samt vad de saknar eller anser behövs för att uppnå ämnets mening. Eleverna
fick tre olika huvudfrågor rörande ämnet som även kompletterades med frågor utifrån
deras svar.

När eleverna reflekterade kring sin undervisning fokuserade de på etik och moral. De
uttryckte att de tycker att det är väldigt roligt för att de får en annan syn på religion
och livsåskådningar samt att den synen och insikten ökar förståelsen. De menar att

religion tidigare (i grundskolan) har handlat mycket om världsreligioner och faktakunskap vilket har skapat ett ointresse för ämnet. Religion i gymnasiet började också med världsreligionerna och grundläggande fakta. Det har skapat en kunskap för religionerna och tagit en del tid. Inte förrän de kom in på etik och moral samt vetenskap och religion kände de att de började få en förståelse för hur religion faktiskt påverkar människor och hur tron kan se olika ut.

Det är mer allmänt tycker jag, vi har såklart en lektion där man tittar på vad judarna gör då o såna grejer och sen om muslimsk familj och kristen familj men det är inte så att vi verkligen går in på det. – Johan

Tidigare när jag har haft religion i alla fall liksom såhär grundskolan så har det mest varit att man gått igenom fakta, såhär är det inom dom här religionerna och såhär väldigt faktabaserat och inte såhär att man tänker mer *varför* vi tänker såhär, att olika människor tänker annorlunda och *varför* dom tänker så, och nu har vi börjat gå igenom olika sätt som folk tänker. Typ de här mellan vetenskap och religion, vi har börjat få lite djupare, till och med jag som inte gillar ämnet religion så mycket innan har tyckt att det varit ganska intressant att få lära sig om hur andra människor tänker. – Emma

Först prata vi om abrahamitiska religionerna o typ såhär hur dom ser på världen o vad dom har för values typ, nu pratar vi liksom om hur man har använt religion i verkliga världen, typ att man tar saker från religion till vetenskapen t.ex. att meditera. – Oskar

Tre av eleverna menar att undervisningen i ämnet behöver närma sig elevers verkliga liv. För att få en förståelse och en acceptans behöver de fokusera på att förstå hur personer som identifierar sig inom en viss religion faktiskt tänker och lever. De återger att de i undervisningen ser på en del film eller dokumentärer men det räcker inte. Johan, Alice och Emma menar att det hade varit väldigt intressant och givande att möta personer som identifierar sig inom en religion, att få höra deras tankar och kunna ställa frågor. De menar att de lär sig mer av att få prata med personer och synliggöra hur religion faktiskt ser ut hos gemene man. Detta kan vara alltifrån att prata med elever i klassrummet, åka på studiebesök och fråga olika representanter för olika religioner men även att bjuda in personer till klassrummet. Poängen är att prata med folk som är annorlunda än de själva för att få en förståelse för hur religion ser ut i vardagen. Emma berättar om sitt intresse för religion som verkligen växte när hennes vän blev religiös, då kunde de börja prata och hon kunde relatera till och intressera sig för hennes väns val och tankar.

Det är först nu senare som jag har förstått vad religion betyder för folk och att det är en väldigt personlig sak och det är nånting som folk.. det är en gemenskap och det är nånting fint. Jag har en vän som är religiös men hon har blivit religiös nu senare så det är intressant, att få höra vad hon tänker, men annars så har jag ju liksom aldrig vetat så mycket om religion liksom i vardagen innan jag lärt mig om det i skolan. – Emma

När eleverna fick frågan om de upplever att de har fått ökad respekt, tolerans och förståelse tack vare ämnet svarade samtliga att de hade fått det på något sätt. Johan svarar att det är både ja och nej tack vare ämnet. Han har alltid haft lätt att respektera folk men genom ämnet lär de sig hur folk lever och menar att de lär sig något nytt. Om man inte är jätteintresserad tar man sig inte tiden att ta reda på saker själv. Så genom religionsundervisningen får man den kunskapen. Han säger: ” Och det hjälper

ju och förstå människor mer om du lär dig mer, ja men du lär dig du förstår mycket bättre för du får den allmänna bilden, du får fakta, du får historian, du får ibland se hur de faktiskt lever och vad deras tankar är och det är mycket enklare att förstå varandra då”.

Oskar identifierar sig själv som spirituell och menar att på grund av det är han öppen till religion och därför är det enklare att respektera folk som tror på saker när han själv också tror på något som inte alla gör. Men han känner ändå att ämnet har hjälpt till att bli mer öppen och han har blivit mer intresserad av personer som är religiösa;

”[...] jag tycker ändå att jag har blivit mer öppen, för de känns som det har blivit en större diskussion om skillnaderna mellan religiösa och icke religiösa och jag har blivit mer typ. Jag känner att jag blivit mer intresserad av det, av att höra vad religiösa säger och vad dom tycker och vad dom gör”. - Oskar

Oskar menar att *eftersom* han är spirituell är det enklare att förstå religiösa och om han inte hade varit det hade det varit svårare att förstå ”konceptet”.

Emma tycker att hon har fått en lite djupare förståelse tack vare ämnet när de har gått igenom olika former av tro. Men hon saknar fortfarande mycket i undervisningen. Hon hänvisar tillbaka till sin vän som har blivit troende och menar att hon har fått djupare förståelse när hon faktiskt pratat med sin vän, hon säger;

”Det var ju liksom då som jag förstod mer, när jag pratade med nån *som* tror, jag känner att innan vi har kommit in på de här så har jag inte fått så stor förståelse, jag har fått förståelse för traditioner och de faktabaserade, de har jag ju förstått och de kan jag ju men de är inte som att jag har förstått människorna som tror, jag har inte liksom förstått det utifrån undervisningen, de har jag ju förstått utifrån att prata med folk som tror och sen nu gått in på de litegrann att folk kan tro olika.” - Emma

Emma berättar att det är något som saknas i undervisningen, de går inte in på djupet och diskuterar ”varför-frågan”

Men inte liksom att man säger ordentligt, varför ni *ska* respektera så de är ingenting man pratar om *varför* folk ska respektera folk som tror eller inte tror, det är ingenting sånt, utan de är mest – ja men ni ska respektera folk. De är ingenting mer så att man förklarar *varför* man ska respektera de. För sen så när jag hör, när vi haft religion efteråt så säger folk men åh herregud de här va så himla tråkigt, varför ska vi lära oss om den här rappakaljan och såna här saker.. så de känns inte som att det går igenom helt och hållet. Och jag känner liksom att det är det viktigaste att få ut av religionen, men det känns som det bara är nånting som kommer i farten, jamen man ska respektera folk som tror man ska respektera folk som inte tror liksom.. men det är ingenting som går igenom ordentligt. – Emma

Även Alice har snarlika reflektioner som Emma och menar att hon har fått en del förståelse för religioner genom undervisningen men menar att hon även har haft det tidigare. Kunskapen de får med sig anser hon vara viktigt för då kan man argumentera med folk som tycker olika eller annorlunda. Förståelsen hon har fått från undervisningen är framförallt för folks tro:

I alla fall för folk, jo men de tycker jag. Om inte jag skulle veta t.ex. varför vissa tror olika eller varför vissa har, eller lever på olika sätt så skulle jag nog inte ha samma respekt eller förståelse som jag har när jag faktiskt vet varför.. och jag tror många som inte vet riktigt, eller förstår, eller har lärt sig dom olika religionerna eller bara religionskunskap i allmänhet har lika mycket förståelse. - Alice

Däremot upplever även Alice att det kan vara lite för faktrainriktat emellanåt. Även hon saknar mer ingående att lära sig om och förstå den levda religionen för att öka förståelsen. Hon säger att undervisningen är mycket ”basfakta” men de får även en annan bild genom t.ex. film. Hon känner dock att undervisningen ska vara ännu mindre fakta:

fast jag skulle vilja ha lite mer av det kanske, t.ex. ja men ta in nån som kanske är religiös som får berätta hur dom har det i sin familj och traditioner och såna där saker istället för att man läser om, ok vad har, för de behöver ju inte vara så att alla.. i nån religion firar nån högtid utan de finns en massa olika alternativ - Alice

Samtliga elever uttrycker en snarlik upplevelse av religionsundervisningen i skolan. Den börjar med en faktagenomgång för att förstå religioner utifrån, då med fokus på de fem världsreligionerna. När undervisningen går över till etik och moral samt vetenskap och religion upplever eleverna att de får en bild inifrån av religioner och börjar förstå religioner och människors tänkande. Men undervisningen saknar något att relatera till. De uttrycker att det är svårt att förstå den levda religionen bara genom att få höra och till exempel se filmer. Det är enklare att relatera och skapa förståelsen om de till exempel får möta människor som identifierar sig inom en tro för att kunna samtala och ställa frågor.

Varje elevs centrala tankar kring hur undervisningen bör se ut för att uppnå ämnets mening kan sammanfattas i följande diagram.

Elev	Undervisningen ska syfta till
Johan	Överföra kunskap om religion från individer som lever inom för att få en förståelse för den och ett verktyg att kunna/våga kommunicera.
Alice	Konkretisera undervisningen för att kunna relatera till den, göra den mer verklig och ”vardaglig”.
Oskar	Förmedla en förståelse, respekt och tolerans för att kunna leva med sina medmänniskor.
Emma	Undervisningen behöver förmedla folks olika röster, inkludera besök av troende eller besöka olika ställen. Ha diskussioner med personer med olika livsåskådningar. Behålla grundfakta men fördjupa sig i den levda religionen

Diagram 2 Vad eleverna anser att undervisningen bör syfta till, innehålla och förmedla

Analys

Följande avsnitt består av analysen som görs utifrån min tolkning av lärarens och elevernas utsagor. Analysen presenteras tematiskt utifrån uppsatsens frågeställningar. Första delen består av att besvara den första frågeställningen. Därefter görs en jämförande analys mellan elevernas utsagor som även sätts i förhållande till lärarens utsagor, för att få svar på och en bild över hur elevers uppfattning och syn på ämnet hänger ihop med lärarens syn och mål med ämnesundervisningen. Vilket besvarar den andra och den tredje frågeställningen. Genomgående jämförs även resultatet med de tidigare presenterade teorierna och de teoretiska utgångspunkterna, vilket besvarar den fjärde frågeställningen.

Vad är meningen med religionskunskapsämnet

Under följande rubrik analyseras materialet för att besvara den första frågeställningen - Vad är meningen med religionskunskapsämnet, för att få fram hur läraren och eleverna upplever meningen med ämnet och vad syftet bör vara.

Läraren Malin - meningen med ämnet

Till en början var Malins reflektioner tydligt präglade av styrdokumentens beskrivning av religionskunskapsämnets syfte. Detta märktes tydligt när hon själv uttryckte att "man är så inkörd i läroplaner". Malin menar att ämnets mening ska leda till att bilda en förståelse för världen. Undervisningen ska leda till att utveckla och skapa en förståelse för sig själv, sina medmänniskor och även samhället, samt religionens roll och inflytande i alla tre aspekter. Genom att utveckla förståelsen menar Malin att eleverna även utvecklar respekt och tolerans, vilket följer läroplanens beskrivning, att eleverna ska utveckla grundläggande värderingar såsom respekt och tolerans.³⁷ Hennes syn att ämnet bör spegla den personliga sidan men även samhällsutvecklingen samt hur religion har påverkat världen återfinns både i Jacksons tolkande religionspedagogik och Ridges elevcentrerade pedagogik. Båda menar att samhällsutvecklingen bör återspeglas i ämnet. Däremot anser Malin att i enlighet med läroplanen, är det bra att undervisningen ska visa hur den kristna värdegrunden har präglat samhället, det är inte något problematiskt menar hon. De engelska forskarna menar däremot att undervisningen inte alls ska vila på en kristen värdegrund.³⁸ Malin menar att den formuleringen i läroplanen hjälper undervisningen för att visa hur religion har präglat samhället och våra värderingar. Den hjälper att visa hur vårt tänkande har skapats och utvecklats samt hur vi värderar vissa saker som rätt och fel.

Malin vill i sin undervisning förmedla ett inifrånperspektiv för att verkligen uppnå förståelse, som är ett centralt begrepp i hennes beskrivning av ämnets mening. Malin menar att det är viktigt att skilja på att vara religiös och att ha en livsåskådning. Hon menar att alla människor har en livsåskådning som antingen kan vara religiös och gudsrelaterad, men även att inte tro på religion är en form av livsåskådning. Det är just den aspekten av livsåskådningsbegreppet hon menar är viktigt att kunna förmedla till eleverna. Därför är det enligt henne viktigt att förstå människor och religioner inifrån.

³⁷ Skolverket, 2011 s. 5, 138

³⁸ Kadora, 2018 s. 54

Vikten av att förstå och att problematisera vad livsåskådning innebär genom att forma undervisningen och förmedla ett inifrånperspektiv hänger väl ihop med vad de svenska forskarna, Karin Kittelmann Flensner, Anders Karlsson, Thérèse Halvarsson Britton och Carina Holmqvist Lidh anser att meningen med ämnet bör vara. Däremot går det emot resultatet i alla fyra uppsatser, som visade att lärarna inte fokuserar på eller förmedlar inifrånperspektivet. Holmqvist Lidh menar att enligt sin undersökning visade det sig att läraren förmedlade ett ytligt perspektiv på religioner där man främst fokuserade på fakta och distanserade sig därmed ifrån förståelsen för den levda religionen. Kittelmann Flensner identifierar i sin undersökning att hur man talar om religion i klassrummet är viktigt, det utgjorde ett hinder i att uppnå ett inifrånperspektiv när den sekulariserade diskursen dominerade i klassrummet. Den sekulariserade diskursen utesluter de elever som identifierar sig som religiösa och hindrar därmed en förståelse och en inkludering av alla elever i klassrummet. I Karlssons studie fastnade läraren i undervisningen. Ambitionen att få med eleverna och utgå ifrån deras intressen stannade av undervisningen och förståelsen för ämnet både inifrån och utifrån. Eleverna i undersökningen hade många förutfattade meningar vilka blev utgångspunkten och som läraren inte kunde avstyra eller styra mot att bilda en ny förståelse.³⁹

Läraren i min fråga hade samma utgångspunkt och tankar kring ämnets mening som framförallt Kittelmann Flensner, Karlsson och Holmqvist Lidh. Den skiljer sig från Halvarsson Brittons mening eftersom mötet med den levda religionen är uttryckligen en viktig aspekt i Halvarsson Brittons studie.⁴⁰ Det är något som Malin inte inkluderar eller reflekterar kring som nödvändigt för att uppnå förståelse för den levda religionen. Likheter med övriga tre är däremot att fördjupa kunskaperna och förståelsen för andra människor och sig själv genom att synliggöra oliktankande och de föreställningar samt fördomar som finns för att medvetandegöra den levda religionen. Vidare är det även viktigt att undervisningen förmedlar både ett inifrån- och ett utifrånperspektiv. Alltså både den levda religionen utifrån olika människors perspektiv samt faktakunskaperna för att förstå grunderna i en religion/livsåskådning. Den synen är något Malin delar med de tre forskarna då hon menar att hennes undervisning alltid börjar med en del fakta och bakgrundsinformation både för att komma in i arbetsområdet samt att alla elever inte bär med sig samma kunskaper. Vilket sedan leder in i den levda religionen för att utveckla förståelsen och respekten.

Slutligen utläses det att Malins syn på meningen med ämnet framförallt går ihop med Holmqvist Lidhs syn. Ämnet ska bidra med att utmana elevers föreställningar och fördomar om religioner. Det ska även vara lärarens ansvar att åskådliggöra vad religion innebär och inte förmedla en bild att religion är något föråldrat och omodernt, att människor kan välja religion av fri vilja och att det är något individuellt. Eleverna behöver förstå sin egna identitet och förförståelse för att vidare kunna skapa en förståelse för andra människors livsåskådningar.⁴¹ Malin menar mycket likt Holmqvist Lidh, att ämnets mening bör vara just att identifiera och synliggöra ens egna ställning, sina tankar, för att sedan förstå vad religion och livsåskådningar verkligen innebär och att alla människor bär på någon form av tro.

³⁹ Kadora, 2018 s. 33-36

⁴⁰ Ibid, s. 34

⁴¹ Ibid, s. 35

Eleverna - Meningen med ämnet

I diagram 1 går det att utläsa att samtliga elever anser att meningen med ämnet är att skapa och utveckla en förståelse för människor och för religioner. Oskar och Emma uttrycker att ämnet ska bidra med att både skapa en förståelse för den egna identiteten samt för våra medmänniskor. Johan Alice och Emma förmedlar uttryckligen att ämnet bör visa en bild inifrån för att verkligen uppnå förståelsen. Fakta är något som eleverna menar är ointressant och inte det som religionsundervisningen bör gå ut på.

Det är intressant att alla fyra elever anser att ämnet även kan förebygga fördomar. Det är inget som forskarna explicit uttrycker. Däremot går det väl att förankra i det som Jacksons förespråkar, att utveckla en förståelse inifrån för att förstå hur människor tänker och varför de tänker som de gör. Kittelmann Flensner, Holmqvist Lidh, Halvarson Britton och Karlsson anser att ämnet genom en förståelse inifrån utvecklar en respekt, tolerans och förståelse för andra människor och för mångfalden i samhället. Vilket jag tolkar att eleverna menar när de anser att ämnet kan förebygga fördomar och skapa en bro mellan människor. Bron skapas genom att man förstår hur och varför människor tänker olika och vad som förenar människor, genom att förstå vad religion ger och betyder för individen. Att samtliga elever inte identifierar sig som religiösa menar de är en ännu viktigare anledning till att ämnet ska fungera som en överförare av kunskaper och skapa en förståelse för folks olika tankar och identitet. Ämnet kan syfta till att intetgöra meningsskiljaktigheter mellan troende och icke troende och förmedla en respekt och tolerans för varandra genom att förstå varandras skillnader och likheter.

Eleverna fokuserar mycket på att ämnets mening är att skapa en förståelse för att visa på att människors tro och religiösa identitet inte innebär att man är annorlunda eller främmande. De menar att om man förstår vad tro, religiositet och livsåskådningar innebär för individen kan det skapa en förståelse för att förstå att människor har andra egenskaper som är lik en själv, det finns gemenskap trots att man inte delar tro. Jag kopplar elevers ståndpunkt till Jacksons tre principer i sin pedagogiska modell, representation, tolkning och reflexivitet. Där han menar att representation och tolkning hjälper en att skapa en förståelse och insikt för religioner inifrån samt hur religioner varierar. En religion innefattar många olika inre variationer genom kulturella skillnader, personliga individer samt olika grupper. Elever får verktygen att skapa den förståelsen och sedan tolka med sin egna förståelse. Genom att skapa förståelsen får eleverna sedan omvärdera och kritisera sin förståelse och i sin tur skapa en uppfattning för det studerade.⁴²

Det viktigaste som eleverna uttrycker att ämnet bör syfta till är alltså att ämnet ska skapa en förståelse för andra människor genom att få en förståelse inifrån religioner. Eleverna ska kunna relatera till kunskapen genom att ämnet förmedlar relevant information genom att visa den levda religionen bland människor. De ska själva kunna relatera till ämnet genom sin förståelse för sig själva, sin vardag och sin världsbild. Genom att förstå det individuella perspektivet går det att skapa en förståelse för det okända. Utopiskt går det att applicera John Ridges pedagogiska modell på hur eleverna menar att religionsämnet ska vara. Rudge menar att religionsundervisningen bör utgå ifrån eleverna och fungera som en utvecklande process. Undervisningen ska följa tre steg/fält för att skapa en förståelse för de som ingår i fälten (den

⁴² Jackson, 2000 s. 133-135

studerande religionen) samt för sig själva (eleverna). Det första är att förstå de traditionella världsreligionerna och hur traditioner har förts över av människor över tid samt hur det fortsatt influerar människors liv på olika sätt. Nästa steg är att förstå människors delade erfarenheter, vilka är gemensamma för alla människor oavsett tro. I fokus är frågor om mänskligheten och livet som alla människor har. Det sista steget är personlig reflektion, elever ska se till de individuella erfarenheterna, övertygelser och värderingar som elever och lärare för in i klassrummet.⁴³ Men de stegen är min tolkning av vad eleverna uttrycker, en underliggande mening i hur ämnet kan se ut. Rent konkret utläser jag dock att fokus på att relatera till religioner genom att förstå den levda religionen och inifrånperspektivet är mer relevant och rakt på. Alltså i enlighet med det centrala i Jacksons pedagogiska modell. Eleverna behöver främst se religioner, tro och livsåskådningar som något vardagligt och inte som något främmande och långt bort. De behöver kunna relatera till det och förstå vad religion innebär för gemene man istället för att fokusera på faktakunskap som främmandegör religion och inte ger förståelse för det mänskliga som folk upplever. John Ridges modell anser jag är något eleverna skulle gynnas av. Samt uttrycker de egentligen att en sådan modell är en väg för att bilda förståelse för ämnets mening.

Jämförande analys - Hur religionskunskapsundervisningen upplevs av undervisande läraren och eleverna

Under följande rubrik besvaras den tredje och fjärde frågeställningen. Här jämförs elevernas utsagor med lärarens syn på religionskunskapsundervisningen i skolan, för att undersöka om lärarens intentioner uppfattas av eleverna för att nå meningen med ämnet. Genomgående relateras utsagorna och sätts i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna.

Lärarens intentioner med undervisningen överensstämde med elevernas uppfattning av den. Malin börjar undervisningen med en bakgrundsgenomgång (fakta) för att skapa en bas, vilket eleverna uttrycker är en bra grund men som inte bör ta allt för mycket tid. Därefter övergår undervisningen till att handla om etik och moral samt vetenskap och religion. För eleverna är dessa moment viktiga då de upplever att undervisningen övergår från faktakunskaper till att skapa en förståelse för vad religion faktiskt innebär för människor, samt hur olika tro kan se ut. För Malin är den inledande faktadelen nödvändig för att skapa en likvärdig grund för alla elever. Däremot menar hon att hon struntar i att gå igenom historien bakom religionen då det är irrelevant och det finns heller inte tillräckligt med tidsutrymme för det. Även Malin menar att när hon kommer in på etik och moral momenten, blir undervisningen en tydlig lära av, då man bearbetar religioner inifrån. Det tyder på att Malins syfte med undervisningen är tydlig då den uppfattas liknande av alla fyra elever. Samt att deras förklaring och beskrivning av undervisningen stämmer väl överens med hennes beskrivning av den. Däremot finns det olikheter med om det är tillräckligt för eleverna för att undervisningen ska uppnå dess mening.

Malin menar att det är viktigt att sätta religioner och livsåskådningar i ett samhällsperspektiv och att undvika att fokusera för mycket på fakta och utifrånperspektiv. Genom att sätta undervisningen i ett sammanhang och föra in samhällsperspektivet ger hon verktygen för eleverna att kunna relatera till religionskunskapen. Hon talar om att synliggöra religion och dess utövare, som är vanliga människor, och förmedla till ele-

⁴³ Rudge, 2000 s. 95

verna att de alla bär på en livsåskådning. Malins syn på att närma sig den levda religionen hänger väl ihop med hur eleverna anser att undervisningen bör te sig. Samtliga elever menar att de behöver kunna relatera till religionen för att förstå den och för att kunna utveckla en förståelse för människor. De hävdar även att just momenten etik och moral samt religion och vetenskap har bidragit med en ökad förståelse för den levda religionen. När de kommit in i de momenten har de kunnat utveckla förståelsen för hur religion påverkar människor samt vad det innebär för de troende. Deras bild av religioner och livsåskådningar har alltså utvecklats genom att få en förståelse för vad etik och moral är samt hur religion och vetenskap hänger ihop.

Men eleverna saknar en inblick i hur religion faktiskt upplevs av vanliga människor. Malin talar om att hon vill att eleverna ska kunna relatera till undervisningen för att närma sig och utveckla sin förståelse, vilket även eleverna vill. Men tre av eleverna anser att undervisningen inte når upp till detta. Johan Alice och Emma menar att film i undervisningen inte räcker för att skapa den förståelsen, de behöver mötet mellan människor för att fullända och utveckla sin förståelse. De menar alltså att de får ett delvist inifrånperspektiv i undervisningen men att det inte är tillräckligt för att kunna påstå att undervisningen är heltäckande i den omfattningen att deras kunskap och förståelse utvecklas så pass mycket att de har en förståelse för människors olika tro, var den kommer ifrån samt hur människor skiljer sig åt.

Alla fyra elever ser sig själv som sekulära och icke troende, de menar även att religionsundervisningen framställs som främmande trots försök att förmedla ett inifrånperspektiv. De *vill* att ämnet ska skapa en ömsesidig förståelse för människor och religioner men det är mycket som krävs för att nå dit. Deras uppfattning om ämnet relaterar jag väl till Carina Holmqvist Lidhs studie. Där upplevs det av elever än mer att religioner förmedlas på ett ytligt och stereotypt vis. Hon menar att undervisningen behöver förmedla en bild av religiösa traditioner utifrån en individnivå, gruppnivå samt traditionsnivå.⁴⁴ Holmqvist Lidh fick fram i sin studie att genom att spegla religioner inifrån från olika perspektiv fick elever en förståelse för den levda religionen samt att religion är något föränderligt. Lärarna behöver ta steget bort från faktakunskaper och förmedla religioners olika perspektiv.⁴⁵ Malins intentioner går emot Holmqvist Lidhs resultat då hon faktiskt försöker förmedla denna bild i sin undervisning. Däremot verkar den inte helt nå fram till eleverna som menar att de behöver mer inifrånperspektiv i sin undervisning.

Elevernas syn på hur undervisningen i skolan ska vara bör även uppmärksammas utifrån Halvarson Brittons studie, som menar att studiebesök och en undervisning som grundar sig i elevperspektivet är central. Eleverna vill ha mötet med den levda religionen vilket Halvarson Britton visar är givande för att komplettera faktakunskaperna med den levda religionen. Hennes studie visar att eleverna utökar sin förståelse genom att själva kunna reflektera, kritisera och fördjupa sina kunskaper, genom att bearbeta faktakunskaper tillsammans med den levda religionen och därmed påbörja ett tolkningsarbete för att fördjupa sina kunskaper.⁴⁶

Vidare går det att koppla elevernas upplevelse och önskan om hur religionsundervisningen ska vara till Jacksons tolkande religionspedagogik. Mötet med den levda relig-

⁴⁴ Holmqvist Lidh, 2016 s. 206

⁴⁵ Ibid, s. 208

⁴⁶ Halvarson Britton, 2014 s. 171-173

ionen är något som verkar vara viktigt för att skapa förståelse, respekt och acceptans. Att eleverna ska använda sina kunskaper och förmågor för att förstå andra människor genom att förankra sin förståelse i sin tolkning och bearbetning, tolkas av elevernas förståelse av undervisning och hänger ihop med Jacksons modell. Jackson förespråkar en förståelse för individen och gruppen, för religioners dynamiska förändring samt den kulturella relevansen i en religion och tro. Elevernas beskrivning visar på att det finns likheter med Jacksons modell. Deras förståelse av ämnet hänger ihop i hur han menar att man ska forma undervisningen. Eleverna vill se olika framställningar av religion vilket Jackson menar är representation, de vill se den inre variationen som man sedan använder sig av för att tolka och förstå. Slutligen vill eleverna omvärdera och reflektera kring sin egen världsbild, genom att få en förståelse för religioner inifrån och vad det faktiskt innebär, vilket hänger ihop med Jacksons reflexivitet.⁴⁷

Malins intentioner med undervisningen, dess upplägg och innehåll förefaller sig vara precis det som eleverna önskar att undervisningen ska vara. Däremot upplevs det inte av eleverna att undervisningen i nuläget lever upp till den standarden. Dels handlar det om att eleverna vill möta den levda religionen genom olika representanter, till exempel genom studiebesök eller att representanter besöker skolan. Vilket Malin inte har uttryckt att det är något hon använder i sin undervisning eller reflekterat kring som något som kan vara användbart. Vidare tolkar jag att ett viktigt hinder för Malin är ämnets tidsomfattning i skolan. Eftersom ämnet enbart är en 50-poängs kurs menar Malin att det finns stora utmaningar med att kunna förmedla allt det hon önskar sig kunna förmedla. Vilket kan tolkas att med den tiden som finns planerar hon undervisningen i den mån som det går att förmedla den levda religionen.

⁴⁷ Jackson, 2000 s. 133-135

Diskussion

Följande avsnitt inleds med en diskussion kring studiens metodologiska utgångspunkter och val. Därefter diskuteras studiens resultat och sätts i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna.

Metoddiskussion

Under följande avsnitt diskuteras uppsatsens tillvägagångssätt och empiriska material. Semistrukturerade intervjuer fungerade väl som metod för att samla in empirin för studien. Resultatet som kom fram genom intervjuer har varit värdefullt för att besvara studiens syfte. Valet av semistrukturering var även givande då det krävdes mycket reflektion i samtliga intervjuer och varje intervju tilläts bli individuell samt formad av deltagaren. Det var även fördelaktigt för mig själv att ha ett antal intervjufrågor att falla tillbaka på om och när intervjun höll på att stanna av.

I min mening har mina frågeställningar besvarats väl av samtliga intervjudeltagare. Resultatet av empirin var så pass utvecklat och mycket att jag fick fram det jag ville, vilket bekräftar mitt val att använda mig av intervjuer istället för enkäter. En enkätundersökning hade givit mig flera svar och möjligheter för generalisering. Men eftersom poängen med undersökningen är att förstå hur elever uppfattar sin undervisning samt vad de själva har för tankar och idéer kring religionskunskapsämnet och dess mening krävdes det djupare frågor än vad en hade kunnat få fram via enkäter.

Det fanns dock en del svårigheter som jag i efterhand märkte. Det var svårt att ibland undvika att ställa ledande frågor. Jag fann mig själv göra det i alla fall en gång under varje intervju, då fick jag tänka om och försöka utveckla frågan annorlunda. Det var även ett svårt arbete för mig som intervjuare att förutse hur pass bekväma och utvecklade svar varje deltagare ger. Vissa kunde ge utvecklade och utförliga svar själva medan andra behövde jag använda mig av fler frågor för att sätta igång tankarna. I förhand förväntade jag mig att svårigheterna skulle ligga i att fånga upp detaljerna som deltagarna yttrar, men det anser jag att jag var väl uppmärksam vid. En sista fundering jag hade var utformningen av frågorna. Jag ämnade att skriva dem så enkelt, korta och förståeliga som möjligt men jag upplevde att en del frågor behövde jag förtydliga allt eftersom. Enkelheten i frågorna var enbart för min skull som är väl insatt i ämnet, för mina deltagare var det inga vardagliga frågor som de reflekterade kring och det hade jag kunnat tänkt mer på när jag skrev mina frågor. Jag hade alltså kanske gynnats av att omformulera en del frågor.

Min förförståelse för ämnet var väldigt betydelsefull. Hantverksskickligheten uppmärksammades under intervjun och min goda kunskap för mitt ämne gjorde att jag kunde fånga upp detaljerna för att ställa relevanta följdfrågor, ge utförliga förklaringar när det behövdes och få till en intressant diskussion.

För mitt tolkningsarbete utgick jag ifrån den hermeneutiska traditionen, vilket innebär att tolkning och förståelse är centralt. Min förförståelse påverkade inte tolkningsarbetet på något negativt sätt, tvärtom. Både min kännedom av intervjudeltagarna samt mitt intresse och förståelse för ämnet gjorde att intervjuerna kunde bli mer personliga och professionella. Mina kunskaper och förförståelse som framförallt bildats av mitt första examensarbete, gjorde att jag kunde ställa följdfrågor som begripliggjorde det

som sades men som var relevant för studien. Min kännedom om intervjudeltagarna märkte jag också var en fördel då samtliga pratade väldigt öppet och bekvämt med mig som person. Jag förstod även deras språkliga val och de var bekväma med att inte hålla med mig om vissa påståenden. Det fanns en oro att min relation till eleverna skulle vara negativt, att de inte skulle känna sig bekväma eller att de skulle vara benägna att hålla med mig och inte kunna uttrycka sig öppet. Mitt resultat och val av intervjudeltagare grundar sig i Erikssons undersökning. Även han fick fram sitt material genom att använda sig av två skolklasser som han själv undervisat i och haft relation till. Han gjorde detta medvetet och menade att man behöver ha en relation till deltagarna för att verkligen komma djupt i deras tankar och för att få fram nyttig och seriös information.⁴⁸ Vilket jag menar stämde helt riktigt även i min undersökning. Visserligen skulle jag säkerligen kunna få fram liknande resultat med intervjudeltagare som jag inte har haft någon relation till men valet anser jag var rätt i denna studie.

När det kommer till urvalet av eleverna går det att ifrågasätta hur pass mycket resultatet hade skiljt sig ifall jag och läraren hade valt mer blandade elever. Vi utgick ifrån att välja elever som vi ansåg vågar uttrycka sig och som kan ha mycket att säga, för att få så mycket material som möjligt. Enligt resultatet verkar även dessa elever ha en god förståelse för vad Malin vill uppnå med ämnet. Frågan blir ifall andra elever hade uppfattat meningen med ämnet annorlunda samt intentionerna med Malins undervisning på ett annat sätt. Å andra sidan, som tidigare nämnt, är det en homogen klass med elever som bär på liknande bakgrunder när det kommer till etnicitet och religiositet. Utifrån den aspekten tror jag inte att resultatet hade varit avsevärt annorlunda. Däremot är det svårare att reflektera kring hur andra elever upplever undervisningen och hur de ser på ämnet. Det hade även varit intressant att se hur och om Malins undervisning hade varit annorlunda i en mindre homogen klass.

Jag vill även kritiskt belysa min analysmetod och min förförståelse. Om en annan hade gjort en liknande undersökning med liknande frågeställningar tror jag att tolkningen till viss del kan skilja sig. Förförståelsen som jag diskuterade under metodavsnittet utgör en viktig del i tolkningsarbetet. Jag är väl insatt i min undersökning mycket tack vare mitt första examensarbete. Vilket även ökat min förståelse för hur religionskunskapsämnet ser ut i Sverige och hur forskare genom sina studier har fått fram vad som saknas i den svenska undervisningen. Vilket har präglat min förförståelse då mina teoretiska utgångspunkter (Jackson och Rudes pedagogiska modeller) är modeller som den svenska forskningen identifierat som centrala för den svenska religionsundervisningen. Mina tankar har även centrerats kring att få fram inifrånperspektivet samt elevcentreringen. Jag menar inte att detta är negativt, utan jag anser att resultatet är trovärdigt och väldigt relevant i förhållande till den tidigare forskningen. Samt har frågeställningar besvarats tydligt. Däremot menar jag att om en annan hade tagit min undersökning och fokuserat på andra delar eller gjort tolkningsarbetet med en annan förförståelse, hade även ett annat resultat kunnat komma fram.

Slutligen är det viktigt att påpeka att skolan som de medverkande går på är en relativt homogen skola med elever som anses prestera på en standardnivå (ej underpresterande eller högpresterande). Skolan är även belägen strax utanför en storstad, vilket innebär att eleverna är från olika stadsdelar i närheten. Många grupper är inte representerade, till exempel olika samhällsklasser och elever med invandrarbakgrund. Detta menar jag är viktigt att påpeka då det innebär att resultatet inte är generaliserande.

⁴⁸ Eriksson, 1999 s. 61, 63

Utan det går att använda och se min studie som ett exempel för hur det kan se ut för skolor och elever som ingår i liknande grupper med lika egenskaper.

Resultatdiskussion

Under följande avsnitt diskuteras studiens resultat och sätts i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna. Syftet med studien var att få fram ett elevperspektiv om hur undervisningen i religionskunskapsämnet upplevs samt vad eleverna anser att meningen med ämnet bör vara. En lärare intervjuades också för att se hur lärarens intentioner med undervisningen når ut till eleverna. Eleverna och lärarens utsagor om deras syn på ämnets mening samt undervisningen jämfördes, för att sedan sättas i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna.

Min undersökningsgrupp är mycket snarlik Keijo Erikssons undersökningsgrupp i hans studie *På spaning efter livets mening: om livsfrågor och livsåskådningar hos äldre i en undervisningsmiljö som befrämjar kunskapande*, fast i en mindre omfattning.⁴⁹ Eriksson kommer fram till att, eftersom samhällets heterogenitet ökar i samhället kan inte skolan fortsatt utvecklas homogent. Vilket även ställer krav på att undervisningen ska individualiseras för att möta den kulturella förändringen samt elevers tankar kring livsfrågor.⁵⁰ Jag finner Erikssons resultat väldigt intressanta då eleverna i min studie reflekterar mycket kring samhällsfrågor och att religionskunskapsundervisningen behöver belysa människors olika tro och skapa en förståelse för varför människor tänker olika. Trots att ingen av dem anser sig religiösa, menar eleverna att skolans religionsundervisning bör leda till att skapa en förståelse hos elever som inte tänker lika. Den ska utgå ifrån deras perspektiv för att öka förståelsen för världen och medmänniskorna och i sin tur även få dem att reflektera själva kring sin livsåskådning och identitet.

Men som ovan nämnt är även båda undersökningar fokuserade till en viss grupp elever. Resultatet gör mig nyfiken på om samma slutsatser hade kunnat dras med elever av annan bakgrund, etnicitet och samhällsgrupp. Eleverna i min undersökning verkar väl medvetna om samhällsförändringen med den ökade mångfalden. De är även medvetna om sin egen identitet samt att de inte har haft ett stort intresse för religion då de inte identifierar sig som religiösa. Undervisningen levererade därför en nytta för dem ur den aspekten att den gav en ny bild av vad religion innebär för folk, samt att religion inte enbart handlar om att förstå faktakunskaper. Det är även intressant att elevernas intresse verkade väckas genom deras förståelse för vad religionskunskap innebär och kan innefatta. Trots att de saknar inifrånperspektivet väcktes den nyfikenheten genom det som saknades i klassrummet. Eleverna delar alla lika bakgrund och liknande tankar men det är inget som framkom av läraren att hon medvetet reflekterade kring att ta hänsyn till individerna i klassrummet i undervisningen.

Elevperspektiv och inifrånperspektiv i undervisningen

Elevperspektivet som Ridges modell är fokuserad kring och som de svenska forskarna, Kittelmann Flensner, Karlsson, Halvarson Britton samt Holmqvist Lidh samtliga menar är absolut viktiga att utgå ifrån i undervisningen framkom inte som en viktig aspekt i min undersökning, varken ifrån lärarens sida eller något som eleverna reflek-

⁴⁹ Eriksson, 1999

⁵⁰ Ibid, s. 166

terade kring.⁵¹ Jag tolkade dock deras utsagor som att det är något som kan brista till viss del i undervisningen för att uppnå religionskunskapsämnets mening. Jag problematiserar därmed resultatet ur ett elevperspektiv då mitt resultat visade att eleverna förstår vad läraren vill uppnå med sin undervisning, samt att lärarens och elevernas syn på vad meningen med ämnet bör vara är ganska snarlik. Det var alltså ett positivt resultat ur aspekten att läraren bemöter vissa tankar som eleverna har, såsom att ändra på och att öka förståelsen för människors olika tankar. Jag menar att elevperspektivet som Rudge förespråkar är viktig. De svenska forskarna fick fram att det är något som undervisningen bör utgå från för att verkligen uppnå meningen. Jag menar att jag kan tänka mig se att i min undersökning brister den aspekten utifrån att eleverna saknar en del moment för att verkligen öka förståelsen och därmed uppnå meningen med ämnet.

Både eleverna och läraren förespråkar att religionsundervisningen ska fokusera på vad religion, tro och livsåskådningar innebär för människor. Den ska bortse från att enbart handla om faktakunskaper och inkludera ett djupare inifrånperspektiv. Jag tolkar det väldigt tydligt att samtliga vill att undervisningen ska förmedla ett inifrånperspektiv för att förstå den levda religionen. Samt hur människor påverkas av olika faktorer, till exempel bakgrund, kultur och samhälle, och formar sin tro därefter. En specifik religion kan se olika ut både inom sig och för varje människa, vilket läraren vill visa och eleverna också menar att undervisningen och ämnet bör ämna att lära ut. Att meningen med ämnet främst ska förmedla ett inifrånperspektiv och de tillvägagångssätt som eleverna förespråkar hänger ihop med Jacksons pedagogiska modell.

Hur religionsundervisningen upplevs av undervisande lärare och eleverna

Eleverna verkade alla fyra ha en positiv bild av religionskunskapsämnet. Framförallt att det faktiskt inte enbart handlar om världsreligionerna. Utan att det handlar om etiska och moraliska frågor, om människan och vårt tänkande samt om hur vi ska förstå varandra och vår värld. Detta var någorlunda en överraskning för samtliga att religionsämnet innehöll moment som behandlar sådana frågor. Vilket jag ifrågasätter ifall det är problematiskt att elever går med en känsla att de inte tycker om ämnet för att förståelsen i vad ämnet är, är fel. Beror det på namnet, på den tidigare kunskapen i grundskolan eller på något annat? Några elever nämnde även att religion i grundskolan framförallt handlade om världsreligionerna samt mycket faktakunskap. Borde vi i tidigare stadier tydligare förmedla att religion inte enbart och framförallt handlar om världsreligioner?

Resultatet tyder på att lärarens fokus ligger i att synliggöra religion ut ett positivt perspektiv, att visa att alla människor har en livsåskådning och att det inte är något negativt. Vilket hon själv förmedlar i sin intervju, och eleverna menar att undervisningen tydligt förmedlar hennes syn. När fokus hamnar på vilken sorts religion man ska förmedla anser jag att elevperspektivet till viss del hamnar i skymundan. Visserligen menar läraren att hon börjar undervisningen med att fråga vad eleverna tänker och tycker om religion, men jag tolkar inte att det är något som undervisningen utgår ifrån. Samtliga svenska forskare menar att undervisningen bör utgå ifrån elevernas intressen och erfarenheter för att kunna bygga upp en undervisning under rätt förutsättningar. Vilket i sin tur innebär att elever fritt ska kunna uttrycka sig och känna sig hörda i klassrummet, vilket i sin tur leder till att undervisningen förmedlar respekt, tolerans och en

⁵¹ Kadora, 2018 s. 51

förståelse för mångkulturaliteten, i likhet med vad läroplanen säger.⁵² Malin har visserligen fokus på att synliggöra inifrånperspektivet för att förmedla förståelse, respekt och tolerans. Men ingenstans får jag intrycket av att elevperspektivet är relevant eller något som står i fokus. Jag tolkar heller inte att eleverna egentligen upplever att undervisningen utgår ifrån dem. Däremot verkar Malin föra över en god förståelse för religionskunskapsämnet, väcka ett intresse hos eleverna samt till viss del förmedla en utökad förståelse för människors olika tro. Men jag ifrågasätter hur det hade hanterats ifall eleverna uppfattat läraren annorlunda, om hennes avsikter missförstått eller helt enkelt inte nått fram. Jag ifrågasätter även hur det hade fungerat i en klass med elever från flera olika religioner och som identifierar sig som religiösa. Eleverna säger att de inte identifierar sig som religiösa och har aldrig haft en intresse för religion men när de lärt sig mer om det och vad religion och livsåskådningar faktiskt innebär, har ett intresse och en nyfikenhet väckts inom dem. Hur hade förmedlingen av undervisningen sett ut om eleverna inte hade uppfattat lärarens avsikter? Dessutom upplevde eleverna till en början att religionsämnet var något som kändes tråkigt och främmande för dem eftersom de själva inte anser sig tillhöra en religion. Är religionskunskapsämnet framförallt intressant för de som identifierar sig som religiösa? Är namnet religionskunskap inte rättfärdigande för ämnets innehåll, och borde det då heta religionskunskap?

Enligt de svenska forskarna bör undervisningen te sig på en del olika sätt. I elevernas berättelser framkom det att de saknar ett mer utvecklat inifrånperspektiv. Flera framhåller att ett möte med den levda religionen genom till exempel studiebesök hade gynnat undervisningen mer. Precis som Halvarson Brittons studie påpekar, att studiebesök är något som får eleverna att förstå religion på en djupare nivå. Studiebesök tillåter även att elevperspektivet förs fram genom att utgå från elevers frågor och funderingar.⁵³ I enlighet med den svenska forskningen som utgångspunkt tror jag att Malins undervisning hade kunnat uppnå meningen med ämnet enligt eleverna ifall ett elevperspektiv hade förts in. Eleverna har uppenbarligen många tankar kring ämnet och en bild av vad ämnets mening bör vara. Vilken inte skiljde sig avsevärt från Malins intentioner då både eleverna och läraren verkade ha en liknande syn på att ämnet bör förmedla förståelse och utveckla kunskap och ett möte med det främmande. Men det uppnås inte helt på grund av att eleverna behöver en djupare inblick i den levda religionen.

Kan ämnesplanens syfte i religionskunskapsämnet uppnås?

Jag finner det väldigt intressant hur elevernas tankar och syn på ämnets mening och hur undervisningen upplevs är så pass lik vad de svenska forskarna får fram i sina studier samt Robert Jacksons religionspedagogiska modell. Det får en att undra ifall den svenska religionsundervisningen faktiskt behöver en mer konkret modell för hur undervisningen ska se ut, samt vad ämnets mening konkret är, samt *hur* man uppnår meningen.

Enligt mina resultat uttrycker eleverna att centrala ord är förståelse och inifrånperspektiv. I Jacksons modell går det tydligt att utläsa hur elever tänker kring ämnet och det är även sammanhängande med de svenska forskarnas resultat som även de, har

⁵² Halvarson Britton, 2014 s. 179-180, Kittelmann Flensner, 2015 s. 261-263 och Karlsson, 2015 s. 133-135, Skolverket, 2011 s. 137

⁵³ Halvarson Britton, 2014 s. 171-173

stora likheter med Jacksons modell. I mitt första examensarbete diskuterade jag även att läroplanen förmedlar att ämnet ska fungera som ett integrerande ämne. Det ökar förståelsen för människor samt för ett samhälle som är präglad av mångfald,⁵⁴ vilket eleverna förmedlar att de ökar sin förståelse genom. Läroplanen visar alltså att ämnet ska förmedla en pluralistisk syn på samhället. Men ändå menar de svenska forskarna och även de engelska, att en sekulär och ateistisk bild dominerar i skolan.⁵⁵ Läroplanen kan tolkas olika, läraren Malin menar att det är en fördel att använda sig av religionen för att skapa en förståelse för hur våra lagar, regler, moral och etik har kommit. Hur vår syn på vad som är rätt och fel grundar sig i religionen. Därmed är läroplanens beskrivning, att i undervisningen lyfta fram etiken från den kristna traditionen, hjälpsam menar hon.⁵⁶ Frågan är då, kommer ämnet att någonsin förmedla den mening som eleverna anser ämnet bör ha när läroplanen öppnar upp för olika tolkningar och när det inte finns en konkret undervisningsmodell i Sverige?

Jag utgick ifrån att problematisera den undervisning som läroplanen utgår ifrån, att ta hänsyn till individerna i klassrummet och att elevenpassa undervisningen. De svenska forskarna och även jag själv problematiserar och menar att undervisningen inte alltid är inkluderande och att det finns många svårigheter med att forma en elevenpassad undervisning.⁵⁷ I läroplanen står det ”skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart”⁵⁸ och att ”undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov”.⁵⁹ Vidare menar jag även att religionskunskapslärare står inför många utmaningar för att kunna uppnå meningen med ämnet. Bland annat att utgå och ta hänsyn till eleverna i klassrummet för att forma undervisningen. Jag problematiserade att ämnet har för få undervisningstimmar i skolan vilket är en stor anledning till varför en del av meningen inte kan uppnås. Detta förstärks i min undersökning enligt läraren Malin. Hon säger uttryckligen att det är nästan omöjligt att hinna med allt som krävs i de få timmar som finns för ämnet. Vilket i sin tur inte blir förvånansvärt att även elevperspektiven och att elevenpassa undervisningen försvåras, då tidsbegränsningen förhindrar en fördjupning. Sedan tillkommer aspekten att läroplanen till viss del är tolkningsbar, alltså att den är skriven på ett sätt som möjliggör olika tolkningar. Vilket innebär att lärare förmodligen väljer ut de delar i det centrala innehållet som de tolkar bör läggas mest tid på och som måste förmedlas till eleverna, för att uppnå det lärarna anser att meningen med ämnet är. Ur tidsbristsaspekten menar jag att det ger en viss förklaring för varför det är en utmaning att ta hänsyn till varje elevs behov. Jag anser, både enligt mina resultat samt mina reflektioner, att på grund av den begränsade tiden avsatt för ämnet finns inte möjligheterna att lägga tid på att förstå varje individ i klassrummet för att kunna uppnå det delvisa syftet som läroplanen förmedlar. Istället läggs fokus till exempel på att fokusera på att förmedla ett inifrånperspektiv som läraren i min studie gör.

Jag tror att resultatet i min undersökning, tillsammans med de studier som har gjorts av Kittelmann Flensner, Halvarson Britton, Karlsson och Holmqvist Lidh ger tydliga svar på att det inte finns någon specifik pedagogisk modell i Sverige. Men att Jacksons pedagogiska modell, där tolkning och att synliggöra religion inifrån, är väldigt central

⁵⁴ Skolverket, 2011 s. 137

⁵⁵ Grimmitt, 2000 s. 17

⁵⁶ Skolverket, 2011 s 5

⁵⁷ Halvarson Britton, 2014 s. 179-180, Kittelmann Flensner, 2015 s. 261-263 och Karlsson, 2015 s. 133-135

⁵⁸ Skolverket, 2011 s. 5, 137

⁵⁹ Ibid, s. 6

för svenska elever och även för lärare. Ridges modell är något de svenska forskarna identifierar som central och som bör vara en utgångspunkt för den svenska religionsundervisningen. Han fokuserar på elevperspektivet och att låta undervisningen grundas på och utvecklas utifrån eleverna. I verkligheten verkar inte undervisningen ha ett tydligt eller djupt elevperspektiv men som jag menar kan bero på framförallt tidsbristen, att religionskunskapsämnet inte har tillräckligt med undervisningstimmar i skolan. Tidsbristen kan förklara varför elevperspektivet hamnar i skymundan. Det finns en stor problematik i detta då elevperspektivet både framförs i läroplanen samt i forskningen som en viktig aspekt. Men utifrån mina resultat och den forskning som finns tror jag att lärare kan använda sig av tidsbristen samt av elevers kunskap och förhoppningar om vad ämnets mening bör vara. Att inkludera elever från början i sin undervisningsplan tror jag är nyttigt. Både för att identifiera vilka eleverna är, vad de bär med sig och hur de förhåller sig till religion och livsåskådningar. Därefter forma undervisningen med fokus på ett inifrånperspektiv för att få ut det mesta och för att uppnå meningen med ämnet.

Avslutningsvis ser jag att elevernas syn på ämnet går att förankra både i Jacksons och i Ridges pedagogik. Eleverna upplever själva att de behöver något att kunna relatera till. De behöver förstå undervisningen och religionen utifrån deras egna världsbild och inte uppleva det som något främmande och långt bort. Här syns John Ridges pedagogiska modell, att undervisningen och ämnet bör konstrueras på ett relevant och förståeligt sätt för elevernas individualitet. De ska kunna relatera till ämnet utifrån sina erfarenheter och förståelser. Genom att kunna relatera till ämnet och förstå det, kan de på så vis utveckla en förståelse. Men även Jacksons pedagogiska modell syns tydligt i hur eleverna anser att ämnet bör vara och vad meningen bör syfta till. Nämligen att undervisningen ska ge en grund, i formen av bakgrundsfakta (utifrånperspektiv) men sedan fördjupas genom att visa den levda religionen och hur religion är för gemene man i vardagen (inifrånperspektiv). Undervisningen ska växla mellan att undersöka de olika aspekterna; individens förståelse, gruppens förståelse samt att undersöka de olika religionerna.

Fortsatt forskning och sammanfattning

Under följande avsnitt identifieras och redogörs det för förslag till fortsatt forskning utifrån mina resultat och avslutningsvis görs en sammanfattning på studien och de slutsatser som kommit fram.

Förslag till fortsatt forskning

Undersökningen och resultatet av studien väcker många tankar kring religionskunskapsämnet i skolan. Det jag finner mest intressant är elevernas intresse för ämnet och vilka metoder som krävs för att väcka både deras nyfikenhet och medvetenhet för nyttan i ämnet. Ur den aspekten vore det givande att utföra en liknande studie ur ett vidare perspektiv. Att undersöka hur fler elever upplever ämnet samt vad de anser att meningen med ämnet bör vara. En studie som inkluderar elever med olika bakgrund, etnicitet, socioekonomisk ställning etc. Det är även intressant att undersöka vidare ur lärarnas perspektiv och fokusera kring hur pass mycket tidsbristen påverkar ämnets nytta.

Det vore även intressant att göra en fallstudie med syftet att prova de olika modellerna i svenska skolan. Ett bredare och ett djupare arbete där till exempel Robert Jacksons och John Ridges pedagogiska modeller prövas i praktiken. Forskningen säger att något saknas i den svenska undervisningen i religionskunskapsämnet och forskningen har konkret visat på hur det kan förändras till det bättre.⁶⁰ Men är det så enkelt i praktiken och gynnar det verkligen undervisningen? Eller behöver man pröva ifall en kombination av det teoretiska och analytiska som kommer fram i forskningen blandas med det praktiska och faktiskt möjliga i undervisningen.

Sammanfattning

Den här studien är en kvalitativ intervjustudie med syfte att undersöka hur elever och den undervisande läraren ser på meningen med religionskunskapsämnet i skolan samt hur de upplever undervisningen i ämnet. Elevernas förväntningar på ämnet och upplevelse av undervisningen sattes i förhållande till och jämfördes med lärarens utsagor om sina intentioner med undervisningen för att uppnå ämnets syfte. För att besvara uppsatsens syfte intervjuades fyra gymnasieelever i samma klass och deras undervisande lärare i religionskunskap genom semistrukturerade intervjuer som tillät ett reflekterande intervjusamtal. Den valda analysmetoden är hermeneutisk och tolkningen av intervjudeltagarnas utsagor gjordes med hänsyn till min förkunskap och förståelse. Det empiriska materialet tolkades av mig och analyserades för att sättas i förhållande till de teoretiska utgångspunkterna. Upplevelsen av religionskunskapsämnet i skolan jämfördes med vad fyra svenska forskare kommit fram till i sina studier i hur ämnet bör se ut i skolan, samt de ledande engelska pedagogiska modeller som jag har tolkat att de främst framhåller i sina undersökningar.

Resultatet och analysen visar att eleverna och läraren har väldigt snarlika förväntningar på vad man bör få ut av religionskunskapsämnet. Samtliga elever ser religionsämnet som väldigt nyttigt både för att förstå sin egna livsvärld samt andras. Centrala ord som framkom är förståelse och att närma sig sina medmänniskor samt det främ-

⁶⁰ Halvarson Britton, 2014, Holmqvist Lidh, 2016, Kittelmann Flensner, 2016 och Karlsson, 2015

mande. För att nå meningen med ämnet uttryckte eleverna att de behöver ett tydligt inifrånperspektiv i undervisningen där bland annat studiebesök eller dylikt uttryckligen saknades. Samtliga elever menar att mötet med den levda religionen är nödvändigt för att kunna skapa förståelse och relatera till det i sin vardagsvärld. Läraren uttrycker även att inifrånperspektivet är viktigt däremot inget om att möta den levda religionen på det sätt som eleverna efterfrågar. Både läraren och eleverna menar att faktakunskaperna funkar som grund för att få en översikt men att undervisningen snabbt behöver övergå till att behandla inifrånperspektivet. Vilket hänger mycket väl ihop med vad de svenska forskarna menar, att man inte behöver utesluta faktakunskaperna helt. Men för att uppnå utveckling, förståelse och kunskap behövs inifrånperspektivet i undervisningen få en stor plats.

Referenser

Barajas, Eriksson, Katarina, Forsberg, Christina & Wengström, Yvonne, (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap – Vägledning vid examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. Stockholm: Natur & Kultur

Eriksson, Keijo (1999). *På spaning efter livets mening: om livsfrågor livsåskådning hos äldre grundskoleelever i en undervisningsmiljö som befrämjar kunskapande*. Dissertation. Lund: Lunds universitet

Grimmitt, Michael, (2000). *Pedagogies of Religious Education . Case studies in the research and development of good pedagogies in RE*. Great Wakering: McCrimmon

Halvarson Britton, Thérèse (2014). *Studiebesök i religionskunskapsundervisningen – Elevers tal om islam före, under och efter ett moskébesök*. Licentiatavhandling Karlstad: Karlstad universitet. Tillgänglig på internet

Hartman, Sven, (2011). Perspektiv på skolans religionsundervisning. I: Malin Löfstedt (red) *Religionsdidaktik – mångfald, livsfrågor och etik i skolan*. Lund: Studentlitteratur AB

Holmqvist Lidh, Carina (2016). *Representera och bli representerad – Elever med religiös positionering talar om skolans religionskunskapsundervisning*. Licentiatavhandling Karlstad: Karlstad universitet. Tillgänglig på internet

Jackson, Robert (2000). The Warwick Religious Education Project: The Interpretive Approach to Religious Education. I: Michael Grimmitt (red) *Pedagogies of Religious Education. Case studies in the research and development of good pedagogies in RE*. Great Wakering: McCrimmon

Kadora, Nadia (2018). *Vad är meningen med religionskunskapsämnet? Fyra svenska forskares syn på ämnets mening i jämförelse med fem engelska religionsdidaktiska modeller*. Tillgänglig på internet: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1228156&dswid=8523>

Karlsson, Anders (2015). *Vilket religionskunskapsämne? Ämneskonstruktioner i religionskunskap på gymnasiet med samtalsförhandlingar i centrum*. Licentiatavhandling Karlstad: Karlstad universitet. Tillgänglig på internet

Kittelman Flensner, Karin (2015). *Religious Education In Contemporary Pluralistic Sweden*. Dissertation. Göteborg: Göteborgs universitet. Tillgänglig på internet

Kvale, Steinar och Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB

Larsson, Ove (1991). *Religionen i skolan och skolans religionsundervisning. Elevers uppfattningar av fenomenet religion och skolämnet religionskunskap i årskurs 9*. Göteborg: Göteborgs universitet

Wright, Andrew (2000). The Spiritual Education Project: Cultivating Spiritual and Religious Literacy through a Critical Pedagogy of Religious Education. I: Michael

Grimmitt (red) *Pedagogies of Religious Education . Case studies in the research and development of good pedagogies in RE*. Great Waking: McCrimmon

Rudge, John (2000). The Westhill Project: Religious Education as Maturing Pupil's Patterns of Belief and Behaviour. I: Michael Grimmitt (red) *Pedagogies of Religious Education. Case studies in the research and development of good pedagogies in RE*. Great Waking: McCrimmon

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Västerås: Edita. Tillgänglig på internet

Bilagor

Bilaga 1 – Intervjuguide

Forskningsfrågor

Vad är meningen med religionskunskapsämnet enligt dig?

Hur upplever du religionskunskapsämnet i skolan och undervisningen i det?

Intervjufrågor

Berätta om religionsämnet och hur du uppfattar det

Hur upplever du att ämnet relaterar till dig?

- Varför? På vilket sätt? Varför relaterar det inte?

Vad tycker du att meningen med ämnet bör vara?

- Upplever du att det är meningen enligt undervisningen?
- Varför/hur/varför inte?

Hur tycker du att undervisningen ska vara för att uppnå syftet?

Hur/på vilka sätt arbetar ni med frågor om respekt, tolerans och förståelse?

- Hur kan/kan inte ämnet bidra med det?
- Upplever du att du har ökat respekt, tolerans och förståelse tack vare ämnet?
- Hur i så fall?/Varför inte?

Vad tänker du att man menar med att religionskunskapsämnet kan öka förståelsen för personers olika religioner, etnicitet och livsfrågor?

- Hur upplever du det personligen?

Varför tror du det är viktigt att religionskunskapsämnet överför vissa värderingar såsom respekt och tolerans för andra?

Bilaga 2 – Informationsbrev

En undersökning om vad meningen med religionsämnet i skolan är

Information om deltagande i intervjuer för examensarbete i religionskunskap. Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning.

Jag skriver mitt avslutande examensarbete i religionsvetenskap med didaktiskt inriktning vid Högskolan Dalarna på avancerad nivå. Syftet med undersökningen är att undersöka vad elever och lärare anser att meningen med religionskunskapsämnet är.

Tanken är att en undervisande lärare i gymnasieskolan i ämnet religionskunskap ska intervjuas samt 4 elever i gymnasieskolan. Eleverna som deltar går i gymnasieskolan (andra eller tredje året) de har då nyligen undervisats i ämnet och har en god inblick i det.

Intervjuerna sker individuellt och beräknas ta mellan 30-60 minuter. Intervjuerna kan utföras på valfri plats. Intervjudeltagaren får reflektera fritt kring frågorna och ämnet och besvara/berätta på så vis en är bekväm med. Deltagarna har möjlighet att ta del av den färdiga uppsatsen.

All insamlat material behandlas konfidentiellt. Intervjuerna spelas in och lagras endast på ett SD-kort. All information och material är säkert förvarat på ett USB-minne för att vara skyddade från dator med internetuppkoppling. Endast jag har tillgång till informationen och möjligtvis min handledare, men konfidentialiteten är även bevarad då, genom att handledaren inte får tillgång till personlig information om deltagarna. Känsliga personuppgifter står ej i fokus i undersökningen och kommer därför inte att ingå i uppsatsen. Men det ni säger om er religiösa övertygelse och åsikter kan komma att användas i undersökningen om det är relevant information för hur ni upplever religionsundervisningen men endast om ni uttrycker att den motiverar varför den är viktig för er upplevelse i undervisningen. Det kommer dock även att behandlas konfidentiellt genom att inte specificera vilken religiös tillhörighet som ni hänvisar till.

Konfidentialitetskravet innefattar att jag inte namnger den skola jag besöker och jag kommer att ange fiktiva namn för informanterna för att säkerställa konfidentialiteten. Det insamlade materialet kommer att behandlas och bearbetas på min personliga, lösenordskyddade dator, därmed har ingen obehörig tillgång till det. Materialet sparas fram tills att arbetet är inlämnat och bedömt, ifall något behöver kompletteras eller verifieras, därefter kommer allt material att raderas. Allt insamlad data kommer alltså att destrueras efter att uppsatsen är klar och examinerad (blir godkänd).

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande utan någon närmare motivering. Uppsatsen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Högskolan Dalarna. Undersökningen är forskningsetiskt granskad av Forskningsetiska nämnden vid Högskolan Dalarna.

Nadia Kadora
Högskolan Dalarna
v15nadm@du.se

Handledare
Björn Falkevall
Univ. Lektor
religionsvetenskap
bfl@du.se